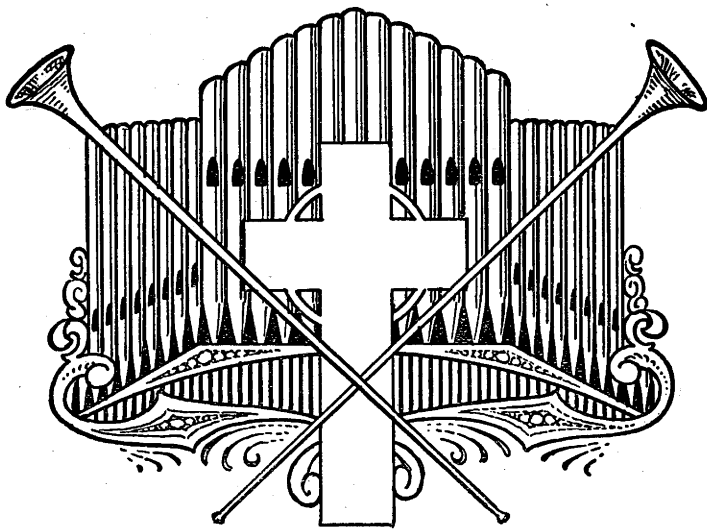

TIDSKRIFT
FÖR
KYRKOMUSIK
OCH
SVENSKT GUDSTJÄNSTLIV

ORGAN FÖR
SÄLLSKAPET KYRKOSÅNGENS VÄNNER
OCH
SVERIGES ALLMÄNNA ORGANIST- OCH KANTORSFÖRENING

UNDER MEDVERKAN AV INTENDENTEN *BENGT CNATTINGIUS*, LINKÖPING, PROFESSORN *OTTO OLSSON*, STOCKHOLM, KYRKOHERDEN, TEOL. LIC. *KNUT PETERS*, HÄSTHOLMEN OCH MUSIKDIREKTÖREN *SVANTE SJÖBERG*, KARLSKRONA

UTGIVEN AV DOMKYRKOVICEPASTOR *ARTHUR ADELL*, LUND

1 AUG.

FEMTE ÅRGÅNGEN

1930

STOCKHOLM, SVENSKA KYRKANS DIAKONISTYRELSES BOKFÖRLAG

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

UPPSATSER.

	Sid.
Böner vid Tidegården	33
Om Mässan	97
A. Adell: Ansgarsvesper	8
— „ — Form utan ande är tom	36
— „ — Handboksändringarna	72
— „ — Fritt val av högmässsa	81
— „ — Nya upplagor av Missale och handbok	95
— „ — Kyrkomusikernas riksmöte	98
— „ — Till Örebro	162
— „ — Kyrkosångsmötet i Örebro	177
F. M. Allard: Altarets härlighet	1
— „ — Församlingssången	152
O. Centerwall: Modern predikan	66
B. Cnattingius: Utländska textilier i Svenska kyrkor	24
— „ — Altarringen	75
S. Estborn: Luthers Betbüchlein	56
Fjärde Organist- och Kantorsmötet	49, 65, 94, 98, 119, 129
O. Holmberg: Skolan och kyrkosången	148
E. Liedgren: Biskop U. L. Ullman	17
O. Lindberg: Engelbrektskyrkans nya orgel	19
H. Löwenadler: Kyrkomusikernas personliga ställning	43
J. Nordqvist: Församlingssången	153
C. Nyström: Klockarefrågan	135
O. Olbers: Kantorsproven	157
K. Peters: Kyrkoåret	84
— „ — Har Liber gradualium, nämnd 1576 existerat?	116
C. Rosenquist: Nutida strävanden inom orgelbyggeriet	162
I. Sahlén: Praktiska problem vid utförandet av Bachs kyrkomusik 100, 168, 180	202
— „ — Symboliken hos Bach	129
— „ — Organist- och Kantorsmötet	45
N. Stadener: Bönböcker	144
S. Sjöberg: Musiken till nya psalmerna	187, 196
J. Sundberg: Kyrkomusiken i Finland	190
Hj. Torell: Musiken och skolan i det nutida Tyskland	50
G. Walli: Den unge Wallin	115
W. Ahlén: Bachs orgelkoraler	193
— „ — Orgelregistren	

STÖRRE MEDDELANDE.

	Sid.		Sid.
Kyrkosångens Vänner	12, 61	Tyskland	48, 64, 192
Organist- och kantorsföreningen	13, 49, 65, 94, 121, 129	Orgeldispositioner	26, 192
Sveriges Kyrkosångsförbund	14, 49, 119, 177	Ansgarsvesper i Storkyrkan	30
Finland	4, 48, 64, 180, 187	Nytt reglemente för Musikkon-	69
		servatorium	69
		Kursplan för musikkonse-	94
		rvatorium se efter sid.	94

IN MEMORIAM.

	Sid.		Sid.
Oscar Blom	118	Preben Nodermann	208
Agnes Branting	72	U. L. Ullman	17

Tidskrift för Kyrkomusik och

Svenskt Gudstjänstliv

Redaktionens adress:
Bredgatan 14, Lund.
Postgiro 31495.

Expeditionens adress: Svenska Kyrkans
Diakonistyrelsens Bokförlag, Stockholm 7.
Tel. Norr 324 05.
Postgiro 675.

Tidskriften utkommer med 1 nummer
den 15 i varje månad. För juli—augusti-
numren dubbelnummer den 1 augusti.

Prenumerationspris: å posten, i bok-
handeln eller direkt från förlaget: kr.
4: 50 pr år.

Annonspis: 20 öre pr mm. enkel spalt.
Rabatt vid större annons och vid upp-
reppning av annons i flera nummer.

Detta nummer innehåller bl. a.:

Om mässan. — Domkyrko vicepastor
A. Adell, Lund: Kyrkomusikernas Eriks-
möte. — Fil. Kand. I. Sahlén, Uppsala:
Några praktiska problem vid uppföran-
det av Bachs kyrkomusik. — Musikdi-
retör W. Ahlén, Stockholm: Bachs org-
gelkoraler. — Kyrkoherde K. Peters,
Hästholmen: Har Liber Gradualium
i 1576 års Liturgi existerat. — In
Memoriam. — Preliminärt program för
kyrkosångsmötet i Örebro. — Organist
och kantorsmötet. — Recensioner av
kyrkoherde K. Peters, amanuens B.
Cnattingius, musikdirektörerna David
Ahlén, Waldemar Ahlén, David Wikan-
der, Hj. Torell m. fl.. — Meddelanden.

Lediga tjänster se sid. 128 samt
annonserna.

NORDISK NODESTIK & TRYKKERI SAMT LITOGRAFISK ETABL.

NIKOLAJPLADS 25 — KØBENHAVN — Tel. 3304 & 13057

Telegr. Adr. Nodestikog.

Anbefalles i Herrar Förläggares och Kompositörers
välvilliga åtanke vid behov av nottryck i förstklassigt
utförande till billigaste pris.

*Mångårig leverantör till Sveriges
största förlag.*

Skicka oss Edert manuskript och vi sända Eder omgående offert.

Andra och tredje förslagsrummen till ORGANIST- OCH KLOCKAREBEFATT-
NINGARNA inom Grebbestads kyrkoområde och därmed FÖRENADE ORD.
FOLKSKOLLÄRARETJÄNSTEN vid Gislebøds folkskola (B 1) inom Tanums
skoldistrikt, Bohuslän, sökas hos kyrko- och skolrådet, adr.: Tanumshede, senast
den 21 augusti 1930. Org.- och kl.-lön 600 kr. Nytt skolhus och ny lärarebo-
stad om 4 rum och kök under uppförande omedelbart invid Grebbestads köping.
Blivande innehavare är skyldig ställa sig upprättad instruktion för org.- och kloc-
karebefattningarna till efterrättelse.

VIKARIATET å folkskolläroretjänsten för höstterminen 1930 sökes senast 31/7
1930. Närmare meddelar

Kyrko- och skolrådet.

Om mässan.

(Ur den Augsburgiska Bekännelsens tjugofjärde artikel.)

Med orätt beskyller man våra kyrkor för att ha avskaffat mässan. Mässan är fortfarande nämligen i bruk hos oss och firas med den största vördnad. Nästan alla övliga bruk vid gudstjänsten äro bibehållna. Det är blott den olikheten, att på några ställen jämte den latinska sången förekomma tyska sånger, vilka införts till folkets undervisning. Ty yttre gudstjänstformer behövas endast till vägledning för de okunniga. Icke blott Paulus bjuder (I. Kor. 14.), att i församlingen ett tungomål skall användas som folket förstår, utan så är stadgat även i mänsklig lag.

Folket plägar därvid också gå till nattvarden, om gudstjänstbesökare finnas, vilka äro rätt beredda. Detta ökar även vördnaden och andakten vid den offentliga gudstjänsten. Folket upplyses även om sakramentets höghet och rätta bruket av detsamma: vilken tröst det bringar oroliga samveten, i det att de lära sig att lita på Gud och vänta och begära allt gott av honom. Att dyrka Gud på detta sätt är honom till behag, och ett sådant bruk av sakramentet förökar fromheten och gudsfruktan. Därför tyckes mässan icke firas med större andakt hos våra motståndare än hos oss.

.....

Men Kristus befäller oss att göra den (mässan) till hans äminnelse. Därför är mässan inrättad, för att tron hos dem, som gå till nattvarden, skall påminna sig, vilka välgärningar den mottager genom Kristus, och uppräta och trösta det ängsliga samvetet. Ty att minnas Kristi välgärningar och att förnimma att de verkligen tillbjudas oss, det är att ha Kristus i minne. Det är ej nog att hava de yttre händelserna i minne, ty sådant kunna även judar och de ogudaktiga komma ihåg. Mässan bör fördenskull firas, i syfte att sakramentet där må bjudas dem, som behöva tröst, såsom Ambrosius säger: "Emedan jag oavlätligen syndar, behöver jag oavlätligen mottaga läkedom."

Då mässan är ett sådant meddelande av sakramentet, har hos oss bibehållits en enda allmän mäsas alla helgdagar och även andra dagar, om några då vilja gå till nattvarden, och då utdelas den åt dem, som önska få den. Och detta bruk är icke mytt i Kyrkan, ty fäderna före Gregorius

omnämna icke privatmässor. Om den allmänna mässan tala de däremot mycket. Kryssostomus säger, att prästen varje dag står vid altaret och inbjuder somliga till altaret och avvisar andra. Och av de gamla kyrkoordningarna framgår, det att en enda präst celebrerade mässan och att de övriga prästerna och diakonerna mottogo Herrens lekamen av honom. "Diakonerna må i tur och ordning efter prästerna mottaga den heliga kommunionen av biskopen eller av en präst." Och Paulus (1 Kor. 11: 33) föreskriver att vid kommunionen den ene skall vänta på den andre, så att man gemensamt undfår nattvarden.¹⁾

Kyrkomusikernas Riksmöte.

Året 1930, de stora kyrkliga minnesfesternas, Augustinus', Angars och Olavs år, är till brädden fyllt av musikaliska högtider av skilda slag. Två av de stora svenska körsammanslutningarna, Sveriges Körförbund och Sveriges Manskörsförbund hava under nyss förflutna sommar dragit samman väldiga sångarhårar till inspirerande och inspirerade sångarfester i Stockholm. Under augusti månad samlas likaledes till Stockholm landets kyrkomusiker och till oktober äro Sveriges Kyrkosångsförbunds körer kallade samman till sångarhögtid i Örebro.

För fjärde gången under sin nära trettioåriga tillvaro låter Sveriges allmänna Organist- och Kantorsförening budkaveln utgå till landets alla kyrkomusiker att mötas nu i Stockholm den 21—23 augusti till gemensamt rådslag, men ock till gemensamt avlyssnande av mästerverken från orgelmusikens och körkompositionernas vida riken. Det vill synas som om denna senare del av programmet vid detta möte vore starkare företrädd än tillföre.

Gör man en utsyn över de spörsmål, som nu äro aktuella inom kyrkomusikernas led och som skola komma till behandling vid mötet ger den snarast och i förstone anledning till vemod. De aktuella frågorna äro de gamla frågorna, som sedan en mansålder stått på dagordningen, ibland mera beaktade av myndigheterna och utomstående, oftast obeaktade eller förklarade vilande. Så förhåller sig med klockarefrågan, den för kyrkomusikernas rättsliga ställning viktigaste, vilken bidar sin timma i eklestistikdepartementets rymliga gömmor, för huru länge? Ryktesvis har för sports att en överarbetning inom departementet av det i riksdagen fällda

¹⁾ Citerat efter "Den Augsburgska bekännelsen". Översättning och historisk inledning av Sigfrid von Engeström. Diakonistyrelsens förlag.

senaste förslaget vore att förvänta. Man må hoppas att detta förslag må komma att te sig acceptabelt för alla parter.

Kyrkomusikernas löneförhållanden ligga under tiden helt i de lokala myndigheternas händer; kyrkostämmornas och vid de förenade tjänsternas nybesättande även i domkapitlens. Även om villighet kan iakttagas hos de anslagsbeviljande myndigheterna i somliga fall, lider det nuvarande systemet av höggradig ojämnhet. Ett tillbörligt uttryck av erkänningsamhet från myndigheternas sida är den i år för första gången beviljade rikskollekten i vårt lands kyrkor till förmån för kyrkomusikernas änkor.

Spörsmålet om kyrkomusikernas utbildning har nyss, såsom tidigare meddelats i denna tidskrift, nått en avslutning genom det nya reglementet för Kungl. Musikkonservatoriet. Otvivelaktigt har man all anledning att förvänta att särskilt den nya bestämmelsen om de lägre organistexamen skola befinnas bliva till stort gagn såväl genom den större enhetlighet i undervisningen som kan förväntas bliva resultatet, men också genom den lättare tillgång till utbildning, som de kostnadsfria kurserna i seminariestäderna erbjuda.

I högsta måtto personligt närgående för kyrkomusikerna är frågan om de mindervärdiga melodierna i nya psalmerna. Huru liten förhoppning man än kan hysa om en snar och grundlig resning i detta målet, är det dock angeläget att saken ej får läggas å sido; det gäller att hålla linjerna klara och att ej låta uppmärksamheten mattas. Törhända kan man ad interim hoppas vinna en allmännare förståelse från prästerskapets sida för det krav som reses från det stora flertalet av kyrkomusiker: att psalmsedeln rensas från psalmer, vilkas melodier måste stämpas såsom mindervärdiga.

Om alltså dessa reflexioner kunna stämma till ett visst vemod och knappast ge anledning till någon större höppfullhet, så föreligger dock ett skäl till ett motsatt omdöme. Det vaknade och stegrade musikaliska intresse, som oförtydligt ger sig tillkänna nutilldags, har också kommit de utövande kyrkomusikernas gärning till del. De numera icke blott sporadiska utan regelbundna orgelandakterna, de musikaliska gudstjänsterna o. s. v. tyda på en vaknande insikt om att kyrkomusiken är icke allenast en tämligen umbärlig krydda, utan att den innebär en möjlighet för evangeliet att nå ut till nya skaror av nutidsmänniskor. Det måste ock sägas att denna nya tidens nya krav mötes av kyrkomusikerna i gemen med entusiasm och villig glädje.

En växande förståelse för kyrkomusikernas gärning, det är dock till sist ett av de stora villkoren för dem att finna trivsel i sin tjänst.

A. Adell.

Några praktiska problem vid uppförandet av Bachs kyrkomusik.*

I.

Om man jämför två olika "Ausgaben für den praktischen Gebrauch" av t. ex. en Bach-kantat, kan man knappast undgå ett pinsamt intryck av osäkerhet och godtycke i utgestaltningen. Där en koral enligt den ena dör bort i viskande pianissimo, mynnar den enligt den andra ut i mäktigt fortissimo. Detta är ju helt naturligt, eftersom originalen praktiskt taget sakna varje anvisning för utförandet: föredragsbeteckningar äro sällsynta, och där de någon gång finnas utsatta, måste man ju fråga sig om de stå såsom uttryck för den vanliga praxis, eller om de utsatts för att markera en avvikelse från denna. Någon konsekvens härvidlag söker man fåfängt. Kritisk granskning är i lika hög grad av nöden här som vid bibelexegesen; med en "verbalinspiratorisk" uppfattning kunde man komma till lika egendomliga resultat här som där. — Denna snålhet på föredragstecken är ej svår att förklara: Bach avsåg med sina kantater blott att *en* gång uppföra dem, och detta under hans egen ledning, då han ju muntligen kunde uttrycka sina intentioner, och dessutom kunde han förutsätta en i detalj utarbetad praxis. Hans musiker visste i de flesta fall utan vidare hur ett stycke skulle utföras. Denna praxis gick snart förlorad för att ersättas av en helt annan. För oss är det därför nödvändigt att med hjälp av samtida skrifter och analys av Bachs och andras verk åter söka sätta oss in i den tidsanda som fött dem och så bilda oss en föreställning om rätta sättet att uppföra dem. "Denn, wer nie erfahren hat, wie es der Verfasser selber gerne haben mögte, wird es schwerlich gut heraus bringen, sondern dem Dinge die wahre Krafft und Anmuth oft dergestalt benehmen, dass der Autor, wenn ers selber mit anhören sollte, sein eigenes Werck kaum kennen dürffte." Med dessa ord slutar Mattheson sin "vollkommener Capellmeister" (1739). Hur mycket mer gäller ej satsen nu efter 200 år!

Men det finnes även en risk att ensidigt kopiera den gamla tiden på gott och — ont. Mycket har ändrats sedan dess, och vi få ej förlora vår egen tid ur sikte. Här gäller om någonsin, att bokstaven dödar men anden gör levande. Uppgiften blir alltså att först historiskt rekonstruera verken och därefter praktiskt — estetiskt avgöra hur intentionerna bäst förverkligas med hänsyn till vår egen tid.

Det följande är ett försök att ur denna dubbla synpunkt belysa några

*) Med denna uppsats begynnes en serie undersökningar om utförandet av Bachs kyrkomusik från historisk och praktisk synpunkt.

av de problem som erbjuda sig vid uppförandet av Bachs kyrkomusik, med särskild hänsyn till nutida praxis.

Först måste som en bestämd fordran påyrkas, att Bachs kyrkomusik reserveras för *kyrkan*. Den är så intimt sammanvuxen med gudstjänsten, att det nödvändigt sker ett våld mot dess innersta väsen om den uppföres i en profan lokal, i synnerhet som led i en profan konsert. Kantaten hade sin plats i högmässan, före och efter predikan; den upplästa bibeltexten hade satt åhörarna in i dess andemening och givit dem nyckeln till att förstå dess musikaliska predikan. Bachs kyrkomusik fordrar ödmjuk andakt, religiöst allvar av utförande och åhörare, och detta kan man icke förutsätta vid en profan konsert. Kyrkans helgade och andaktsstämmande rum är den nödvändiga yttre ramen.

Däremot är det väl knappast önskvärt att annat än vid särskilt högtidliga undantagstillfällen foga in en kantat i högmässan. Genom sin för vår tid stora längd (i genomsnitt 20 min.) skulle den lätt nog spränga gudstjänstens enhetlighet, och vi måste böja oss för det faktum, att en stor del av församlingen ännu står oförstående inför detta slags förkunnelse. Idealet för kantatuppföranden, blir väl en "musikgudstjänst", där församlingssång, orgel- och körmusik förekommer jämte en kantat, som avbrytes av textläsning i st. f. predikan; allt givetvis uppbyggt kring en ledande tanke — döden, advent eller något sådant. Denna form av gudstjänst förekommer t. ex. i Engelbrektskyrkan i Stockholm och tycks fylla ett behov; ur kyrkomusikalisk synpunkt fyller den alla fordringar.

En svårighet härvid är den vid en gudstjänst nödvändiga *översättningen*. Det gäller ej blott att få bukt med de stundom otroligt svulstiga texterna, utan man måste även giva noga akt på Bachs ofta i detalj genomförda tonmålningar, så att de bli förståeliga även i översättningen. Kanske man ej ens borde draga sig för att i vissa fall ändra på vår psalmboks översättningar. Jag tänker t. ex. på "Actus tragicus", som bekant en dödskantat. Slutkören här är en verklig segerhymn; texten är sista versen av "In dich hab' ich gehoffet, Herr" (sv. Ps. 226),: "Glorie, Lob, Ehr' und Herrlichkert Sei dir, Gott Vater und Sohn bereit, Den heil'gen Geist mit Namen! Die göttlich' Kraft Mach' uns sieghaft Durch Jesum Christum, Amen." Dessa sista rader få ett praktfullt uttryck i kantaten, i synnerhet i slutfugan över sista raden. Åström-Wallins i och för sig utmärkta översättning blir här ej fullt tillfredsställande: "Din nåd och makt, Din vård och vakt Ske pris i allo lande." Musikens segerjubel blir omotiverat, och slutfugans upprepande "i allo lande" blir ej i samma mån som "durch Jesum Christum, amen" en sammanfattning av det hela.

Stora svårigheter vållar *orkestern*. Denna förefaller oss till en början ganska främmande. Många effekter som vi äro vana vid från modern

orkestermusik, saknas helt. Bach instrumenterar utifrån en helt annan princip, som närmast liknar orgelregister. Den en gång valda koloriten bibehålles i stort sett oförändrad ett helt stycke igenom. Detta bidrager i hög grad till den objektiva karaktär, som är så typisk för Bachs musik. — En annan egendomlighet för våra öron är blåsinstrumentens framträdande roll. I modern praxis beaktas detta oftast icke tillräckligt, utan man rubbar betänkligt på proportionerna. Härom skall senare talas. — Slutligen kan sägas att man fåfängt söker någon "standard"-besättning; de instrument som tillfälligt funnos till hands, vunno användning. Någon så "uttrycksfull" instrumentering som behandlingen av den moderna orkestern förekommer icke. Tvärtom händer det att samma stämma i olika handskrifter tilldelas t. ex. flöjt och oboe, tydligen allteftersom instrumenten funnits representerade. Detta kan ju berättiga oss att i nödfall tillgripa ett annat instrument än det föreskrivna.

Direkt nödvändigt blir ju detta i fråga om numera utdöda instrument. Sådana förekomma ej få t. ex. violino piccolo (140:e kantaten) violoncello piccolo, (Kantat nr 6 m. fl., 6:e cello-suiten) viola d'amore, (Joh. pass.) viola da gamba (Matt.- och Joh.-passion), Oboe d'amore (Matt.-pass., en mängd kantater), Flûte à bec (kantat 106, 161 m. fl.). Av dessa är det egentligen blott gamban och oboe d'amore som äro någon svårare förlust. Gamba-soli förekomma t. ex. i Matteus-passionen ("Komm, süssez Kreuz") och Johannes-passionen ("Es ist vollbracht") och kunna visserligen, om än med största svårighet, utföras på violoncell, men bättre vore givetvis om instrumentet kunde återupplivas, (vilket redan skett i Tyskland). — Svårare är förlusten av oboe d'amore, som är rikligt försedd med soli. — Om man undersöker dess förekomst i Bach-partituren, finner man att den oftast förekommer i kors-tonarter, vilket är helt naturligt då den ju står i A. Många gånger tycks dess uppgift därför blott vara att representera oboe-karaktären i dessa tonarter, som ej kunde spelas rent på den vanliga oboen med dess då skäligen primitiva resurser. Dessa stycken skulle därför saklöst kunna utföras på våra moderna, tekniskt fulländade instrument, om ej omfånget stundom lade hinder i vägen. Den vanliga utvägen att på sådana ställen sätta in engelskt horn är väl kanske det enda möjliga. — Värre är det med klangfärgen. Det som ovan sagts om användningen av oboe d'amore gäller ingalunda alltid. Tvärtom är det ofta en mycket tydlig avsikt med instrumenteringen. Oboe d'amore hade i jämförelse med vanlig oboe en mjukare, mildare klang, och ej sällan är det just denna som åsyftas: t. ex. i den underbara, ödmjukt bedjande arian "Quia respexit" ur Magnificat, eller i inledningen till kantaten "Christus der ist mein Leben" med dess målning av den fromma dödslängtan. På sådana ställen blir det otillfredsställande att

ersätta med vanlig oboe. En skickligt trakterad A-klarinet är kanske bättre men ej idealisk. Ett stort önskemål vore att Musikaliska Akademien eller någon annan kulturfrämjande institution inköpte moderna oboe d'amore att ställas till förfogande vid uppföranden av gammal musik. (Så mycket hellre som instrumentet tycks gå en *ny framtid till mötes*; Richard Strauss: Sinfonia domestica).

Svårigheter välla även trumpetstämmorna, som i sitt höga läge bereda även de skickligaste blåsare mycket bekymmer. Här kunde man ju invända, att Bach var nödsakad att skriva i detta höga läge, då den tidens trumpeter blott förfogade över naturtonerna. Våra moderna ventiltrumpeter däremot kunna blåsa en fullständig diatonisk skala. Bach själv skulle med förtjusning hälsat detta berikande och skrivit stämmorna lägre; låt oss därför blåsa dem så. — *Detta vore dock en stor konstnärlig förlust*; mycket av den oförlitliga feststämningen i många Bach-verk består just i de höga, klara trumpetstämmorna. *En omarbetning* av dessa är i många fall *nödvändig* och behöver ej heller välla större betänkligheter, då de ofta ej ha utpräglad melodisk utan mer fanfar-artad karaktär. *Voigt* har några förträffliga förslag till omarbetningar.

II.

Continuostämman. Orgelns registrering.

En mycket omstridd fråga vid Bach-uppföranden är *continuostämmans* rätta utförande. Originalens föreskrifter äro ytterst svävande och inkonsekventa. I h-mollmässan t. ex. tilldelas fagotten särskilt notsystem i Kyrie- och Gloria-delarna; därefter nämnes den ej. Dock är att märka, att "Dona nobis pacem" är identiskt lika med "Gratias agimus", ehuru den ena med, den andra utan utskriven fagottstämma. Avsikten är alldeles uppenbarligen att fagotten skall delta i continuo i alla körerna, ehuru den av någon anledning ej kommit att särskilt utskrivas. — Även andra inkonsekvenser äro vanliga.

I det övervägande flertalet fall benämnes stämman kort och gott continuo. I Matt.-pass., Joh.-pass., Julorat. är regeln "Organo e continuo". — Vad basnoterna beträffar, råder knappast någon svårare ovisshet; i regel utföras de av violoncell och kontrabas samt fagott, då även oboer delta i orkestern, oberoende av om den uttryckligen föreskrives. I secco-recitativet avses troligen endast en violoncell.

Däremot är det en ytterst svår fråga om besiffringen bör utföras på orgel eller cembalo. Nutida praxis går nästan helt i Seifferts¹⁾ tecken;

¹⁾ MAX SEIFFERT: Praktische Bearbeitungen Bachscher Kompositionen Bach-Jahrbuch 1904, sid. 69.

denne formulerar sin dogm så: "Der Chor ist in der Tat der eigentliche Regulator für die Mitwirkung der Orgel. Mit ihm zugleich setzt sie ein und bricht sie ab." (Kören är i själva verket den egentliga regulatoren för orgelns medverkande. Samtidigt med denna både sätter den in och tystnar den.) Eljest svarar cembalon för ackompanjemanget. Detta är ju en klar och tydlig regel, lätt att konsekvent följa. Men hur stämmer den med Bachs avsikt? — Seifferts argument äro först ett citat av Ph. Em. Bach, som snart skall skärskådas. Vidare en jämförelse med Händel, som knappast är bindande, och så huvudsakligen en hänvisning till Bachs egna föreskrifter i frågan. — Som redan sagts, äro dessa ytterst sällsynta, och de som finnas, måste såsom vittnen höras med största försiktighet. Så bortfalla utan vidare t. ex. de arior, där orgeln utför en solostämman. Detta har ju intet med besiffringsfrågan att göra. — Seifferts avgörande exempel skulle vara kantaten n:r 177. Inledningskören där utgöres av en koralfigurering; med avbrott av orkestermellanspel fugeras varje rad för sig. Sedan de 3 undre stämmorna genomfört sina insatser, sätter c. f. in i sopranen. Här har nu Bach i continuostämman skrivit "piano, sine organo" för var gång som kören börjar, ända tills c. f. inträder, vilket markeras med "forte, con organo". — Detta tolkar Seiffert så: Då den allmänna regeln skulle fordra att orgeln satte in samtidigt med körinsatserna men Bach av någon anledning här vill uppskjuta dess insats tills c. f. inträder, antyder han detta med "sine organo", som alltså uppfattas såsom undantag från regeln. — Detta stämmer ju väl överens med förutsättningen att orgelns uppgift endast är att medverka i kördelarna. Men om man utan denna fördom söker tyda föreskriften, så får man väl snarare — som Voigt mycket riktigt anmärker (sid. 16) — det intrycket att orgeln efter att ha medverkat i orkestern nu skall pausera, tills c. f. inträder. Och ser man litet närmare på vederbörande ställen, så blir det av Seiffert påyrkade rent mekaniska sammanhanget mellan kör och orgel än mer problematiskt. Orden "sine organo" stå med all önskvärd tydlighet, *icke* just där kören sätter in, utan några åttondelar förut, nämligen där ett motiv i continuostämman har sin början. Tar man vidare i betraktande den omständigheten att orgelföreskrifterna i denna sats ständigt sammanhånga med dynamiska föreskrifter, så torde Bachs avsikt vara fullt klar: orgelns insättande och utfallande är här ett *dynamiskt* medel, vilket ju mycket väl stämmer med hans principiellt registreringsmässiga dynamik (varom närmare skall talas i en följande uppsats). — Slutligen synes Seiffert ha förbi-sett ännu en viktig omständighet: Vid ett orkestermellanspel delas continuostämman; vid den ena stämman står uttryckligen Org. och några takter längre fram "forte, (Organo all' unisono)". Allt detta synes mig göra

Seifferts tes ytterst tvivelaktig. — Ej heller ur estetisk synpunkt är den något odelat gott. Med våra dagars stora orkester räcker cembalon ej till att fylla ut tomrummet mellan basen och t. ex. de högt förda trumpetstämorna i slutkoralen ur Juloratoriets första del (jfr Voigt sid. 17). Och griper man till flygeln, blir samklangen alltför dålig. Däremot har orgeln (rätt registrerad!) en utmärkt förmåga att utan att själv märkas göra orkesterklangen fyllig.

Schweitzer går så långt, att han i stället över huvud betvivlar cembalons existensberättigande i Bachs kyrkomusik (sid. 808 ff.). Hans argumentering förefaller bindande: Till alla kantater, vilkas stämmor finnas bevarade, föreligga transponerade continuostämmor (avsedda för orgeln, som stod i "korton" = 1 ton högre). Otransponerade continuostämmor däremot finnas blott till ett fåtal kantater och torde icke sakna förklaring. — Det synes alltså vara regel att ej cembalo, utan endast orgel, avsetts såsom continuoinstrument.

Dock stod, såsom Schweitzer påpekar, en cembalo på Thomaskyrkans orgelläktare; det bevisa bevarade räkningar för dess stämning och reparationer. Schweitzer anser att dennas uppgift varit att hjälpa till vid repetitionerna. Men med tanke på Matteuspassionen kunde även en annan tydning ligga nära till hands. Basstämman där heter genomgående "Organo e continuo", utom vid evangelierecitativen, där den kallas blott "continuo". Vore det icke tänkbart att Bach vill framhäva Bibelordets kärva, oförfalskade renhet musikaliskt genom att blott låta cembalons torra, spröda ton ackompanjera, liksom han för ögat markerar det genom att i partituret skriva det med rött bläck? Just i evangelierecitativen gör sig onekligen cembalo bättre än orgel. — Häremot kan ju invändas, att på precis motsvarande ställen i t. ex. Johannespassionen eller Juloratoriet står genomgående "Organo e continuo". Visserligen, men detta kan bero på inkonsekvens; och "inkonsekvensen" i Matteuspassionen förefaller nästan avsiktlig.

Om man söker besked i denna fråga hos de samtida musikskriftställarna, kan man lätt nog få en rakt motsatt mening. Ofta citeras t. ex. Quantz' ord²⁾: "Den Clavicymbal verstehe ich bey allen Musiken, sie seyn kleine oder grosse, mit dabey." (Cembalons medverkande anser jag självklar vid all musik, vare sig för stor eller liten besättning.) Och Ph. Em. Bach³⁾: "Man kann also ohne Begleitung eines Clavierinstrumentes kein Stück gut aufführen." (Alltså kan man icke uppföra något stycke bra utan ackom-

²⁾ JOHANN JOACHIM QUANTZ: Versuch einer Anleitung die Flöte traversiere zu spielen. Berlin 1752, sid. 185.

³⁾ PHILIP EMANUEL BACH: Versuch über die wahre Art las Clavier zu spielen. Berlin 1753. II, sid. 2.

panjemang av ett klaverinstrument.) Dessa citat kunde lätt mångfaldigas och tyckas i sin kategoriska klarhet ej lämna någon tvekan möjlig. Men vid noggrannare undersökning äro de likafullt ej entydiga. Det senare av citaten inbegriper även orgeln, vilket framgår av sammanhanget. Vidare tala både Quantz, Ph. Em. Bach och de flesta andra huvudsakligen om profanmusiken, i synnerhet om operan, vilket ju vållar en väsentlig skillnad.

Men även om kyrkomusik talar Em. Bach (a. a. II, sid. 1, f.). Som huvudinstrument för besiffringen nämner han orgeln men gör ett viktigt undantag: "So bald aber in der Kirche Recitative und Arien, besonders solche, wo die Mittelstimmen der Singstimme, durch ein simpel Accompagnement, alle Freyheit zum Verändern lassen, mit vorkommen, so muss ein Flügel dabey seyn." (Men så snart det i kyrkan förekommer recitativ och arior, i synnerhet sådana, där mellanstämmorna genom ett enkelt ackompanjement lämna sångstämma full frihet till [improviserade] utsirningar, så måste en flygel finnas med.) Detta synes ju fullständigt kullkasta Schweitzers åsikt att cembalon alls ej hör hemma i Bachs kyrkomusik. Men man måste betänka den väsentliga stilskillnaden mellan J. S. Bach och denna yngre skola (Ph. Em. Bach, Quantz m. fl.), som ju redan betecknar en ny epok med homofoni som grundprincip gent emot fader Bachs polyfoni. Särdeles intressanta bli ur denna synpunkt Ph. Em. Bachs ord om de ställen, där mellanstämmorna bilda "ett enkelt ackompanjement". Hur ofta passa de in på Seb. Bachs musik? De ställa just stilskillnaden som i blyxtbelysning och visa hur ytterst försiktig man måste vara i tillämpningen av den ena stilens praxis på den andra. Indirekt kunde man kanske tolka dem så att just på grund av Bach-musikens polyfona väsen är det rätta generalbasinstrumentet för den ej cembalon utan orgeln med dess utpräglad polyfona natur.

Teoretiskt förblir detta dock ett svårt problem, och någon allmängiltig lösning är måhända icke möjlig att finna. Praktiskt betyder det lyckligtvis mindre; både orgel och cembalo kunna, väl behandlade, göra god tjänst. (Att en konsertflygel alls ej bör tolereras, torde vara så självklart att varje motivering är överflödig!)

Men på vilket sätt man nu än bestämmer sig för att praktiskt utföra continuostämman, så måste man med följdriktighet och aktning för kompositörens intentioner genomföra det. Att begå en inkonsekvens blott för välljudets skull stämmer alldeles icke överens med den kärva, manliga andan i Bachs musik. Ett exempel på en sådan inkonsekvens skulle jag vilja anföra ur den vanliga tolkningen av Matteuspassionen. Som bekant omstrålas Kristusgestalten av en "gloria" av ackompanjerande stråckkvartett

(där f. ö. orgeln icke får saknas!). På ett enda ställe bortfaller detta ackompanjemang: där Kristus, avklädd all gudomshärlighet, endast en människa i djupaste nöd, ropar sitt "Eli, Eli!" Med djup symbolik låter Bach stråkkvartetten tystna; endast cembalons torra klang ackompanjerar (om man nämligen, såsom vanligen är fallet, väljer cembalån till att ackompanjera secco-recitativet). Den moderna Bach-praxis finner detta naturligtvis ej "vackert" nog, utan låter detta ställe ackompanjeras av orgeln, givetvis registrerad med den ljuvaste stråktion— och hela den gripande meningen går förlorad!

Även i fråga om besiffringens praktiska utförande härska en del åsikter, som knappt låta sig försvara stilkritiskt. Ett gott exempel härpå är arian "Geduld" ur Matteuspässionen. Ackompanjemang utgöres endast av "Violoncello ed Organo". Besiffringen plägar utföras (på piano!) så att sångmelodien med drillar och allt anteciperas. Estetiskt sett minskas härigenom intrycket av solostämman, när den senare inträder, och — vad värre är — åhörarens uppmärksamhet avledes från det utomordentligt uttrycksfulla bastemat. Historiskt låter det sig än mindre försvaras. — Generalbasen är väl det som vi ha den allra mest ingående kännedomen om av alla den tidens musikaliska frågor. Vidlyftiga läroböcker i ämnet finnas i stor mängd (Mattheson, Marpur, Adlung, Ph. Em. Bach, Heinichen och många andra), och vi ha t. o. m. av Bachs egen hand både teoretiska och praktiska upplysningar (cembaloackompanjemang till en violinsonat av Albinoni, utarbetat av H. N. Gerber och korrigerat av Bach; Spitta II, Anhang; en kort generalbas-lära för hans hustru Anna Magdalena och en utförligare för hans "Scholaren in der Music", meddelade hos Spitta II, Anhang B III, resp. II, 913). Av dessa framgår att endast ett enkelt ackord-ackompanjemang åsyftades. Detta styrkes ytterligare av de ovan anförda, och rakt på sak av J. S. Petri⁴⁾: "Triller darf er (näml. ackompanjatören) gar nicht machen mit der rechten Hand, denn er soll keine Melodie spielen." (Drillar får han alls icke spela med höger hand, ty han skall ej spela någon melodi.) och Quantz⁵⁾: "Mit der rechten Hand muss der Accompagnist im Adagio weder harpeggiren, noch melodiös spielen; — — — Die accompagnierenden Stimmen darf er nicht vor dem Basse hervorragen lassen." (Med höger hand får ackompanjatören varken arpeggiera eller spela melodiöst. — — — Ackompanjemangstämmorna få ej skymma basen.) Om man slår upp en cembalostämma av t. ex. Seiffert, så finner man att arpeggio förekommer i påfallande stor utsträckning. Detta är knappast i enlighet med dåtida praxis. Visserligen skriver Petri på samma

⁴⁾ J. S. PETRI: Anleitung zur praktischen Musik, Lauban 1767; I, 8.

⁵⁾ O. a. a. sid. 235.

ställe: "In Recitativem kann er bisweilens des arpeggirens . . . mit gutem Erfolge sich bedienen." (I recitativ kan han stundom med fördel använda arpeggio.) Men blott "bisweilens"! Och ofta varnas mot överdrivet bruk härav. Så talar Ph. Em. Bach med ett visst förakt om italienska pianister, som "beynahe keinen Accord, ohne ihn zu brechen, anschlagen können" (a. a., II, 177) (som knappt kunnat slå an ett ackord utan att bryta det). På ett annat ställe (II, 314) påpekar han såsom bekant att arpeggio ju endast användes vid långsamma recitativ, när harmoniväxling ej förekommer. Om Quantz är redan talat.

Den allra svåraste uppgiften vid Bach-uppföranden torde med säkerhet vara *orgelregistreringen*. Här råder en dogm, mot vilken man både historiskt och estetiskt måste inlägga en kraftig protest: bruket av 16-fotstämor i manualerna. Detta påstående torde kräva en utförlig motivering.

Vad som mest slår en vid en jämförelse mellan orgeldispositioner från några hundra år tillbaka och nu är väl den väsentligt olika fördelningen av fottal. Hur liten en nybyggd orgel än är, kan man alltid vara säker på att finna Borduna 16 i manualen. På 16—1700-talen funnos stora orgelverket en enda 16-fotsstämman i manualerna; stundom finner man sådana i huvudmanualen men endast sällan i de övriga manualerna. En stor mängd dispositioner anförs hos Prætorius⁶⁾, Mattheson⁷⁾, och Adlung.⁸⁾ Av största intresse är även en anonym skrift⁹⁾, som på ett särdeles förtjänstfullt sätt behandlar dispositionsfrågor. Som idealdisposition uppställer denne författare;

<i>"Hauptwerk:</i>		<i>Oberwerk:</i>	Stillgedackt 8
Principal 8		Principal 8	Octave 4
Piffaro 8		Unda maris 8	Nasat 3
Gemshorn 8		Viol di Gamba 8	Superoctave 2
Rohrflöte 8		Waldflöte 8	Sedecima 1
Quintatön 8		Lieblich gedackt 8	Cymbel 3fach, aus 1/2,
Gedackt 8		Octave 4	1/4, 1/8 Fuss
Octave 4		Spielflöte 4	Trompete 4
Hohlflöte 4		Quinte 3	
Kleingedackt 4		Superoctave 2	<i>Pedal:</i>
Clairon 4		Supergedackt 2	Principalbass 16
Quinte 3		Sifflöt 1	Violonbass 16
Superoctave 2		Mixtur 4fach, aus 1 1/2,	Subbass 16
Flageolet 1		1/2, 1/4, 1/8 Fuss	Octavenbass 8
Mixtur 5fach, aus 2,		Cornett (Echo) 3fach	Violoncello 8
1 1/2, 1, 4/5, 1/2, 1/4		—4, c, g, e	Bass Sesquialter,
Fuss.		Voxhumana 8	2fach, aus 6 und 3 1/5
Cornett 3fach, aus 8C,		Schwebung.	Fuss
g, e			Octave 4
Discantmixtur 5fach	<i>Brustwerk:</i>		Superoctave gedackt 2
Cegcc	Principal 8		Posaune 16
Trompete 8	Fugara 8		Coppel ins Hauptmanual.
Tremulant	Dulcian 8		

⁶⁾ MICHAEL PRÆTORIUS: Syntagma musicum, II, 161 ff.

Skillnaden mot en modern orgel är ju påfallande. Inga 16-fotsstämmor, och vilken mängd av övertonsstämmor! Och dock polemiserar författaren mot orgelbyggare som sätta in alltför många småstämmor för att till billigt pris kunna bygga en orgel med riktigt många stämmor. — Som allmän regel anser han att orgeln bör innehålla dubbelt så många 8-fotsstämmor som 4-fots, dubbelt 4-fots mot 2 o. s. v. Vad 16-fotsstämmorna beträffar, polemiserar han på flera ställen mot dem. Han tillåter dem endast på det villkor att mot en 16-fotsstämman i manualen svarar två öppna 32-fotsstämmor i pedalen.

Ett annat vittnesbörd i samma riktning giver Adlung¹⁰⁾: "Mann kann also die Principale, Octaven, eine Mixtur, ein Gedackt oder Quintatön 8F. nebst einem Subbass 16 und Octavbass 8F. (de senare givetvis i pedalen) nicht entbehren, und wenn die Orgel noch so gering." (Hur liten en orgel än är, äro de ovannämnda stämmorna oundgängliga.)

Av stort intresse äro givetvis i synnerhet dispositionerna på Bachs orglar (anförda hos Spitta II, III ff.). Den större orgeln i Thomaskyrkan härstammade från omkr. 1500 och hade efter åtskilliga reparationer och utvidgningar följande disposition:

<i>Oberwerk:</i>	<i>Brustwerk:</i>	<i>Rückpositiv:</i>	<i>Pedal:</i>
Principal 16	Grobgedackt 8	Principal 8	Subbass von Metall
Principal 8	Principal 4	Quintatön 8	Posaune 16
Quintatön 16	Nachhorn 4	Lieblich Gedackt 8	Trompete 8
Octave 4	Nasat 3	Klein Gedackt 4	Schalmei 4
Quinte 3	Gemshorn 2	Querflöte 4	Cornet 3
Superoctave 2	Cymbel 2fach	Violine 4	
Spielpfeife 8	Sesquialtera	Rauschquinte doppelt	
Sesquialtera doppelt	Regal 8	Mixtur 4fach	
Mixtur 6 —, 8 —, bis 10 fach	Geigenregal 4	Sesquialtera	
		Spitzflöte 4	
		Schallflöte 1	
		Krummhorn 16	
		Trompete 8	

Äldre än denna är den mindre Thomasorgeln, byggd 1489, sista gången reparerad 1740, sedermera helt ombyggd och flyttad till en annan kyrka. — Disposition:

⁷⁾ FR. ERH. NIEDT: Musikalische Handleitung, 2 Aufl., herausgegeben von MATTHESON, 1721. II.

⁸⁾ M. JAKOB ADLUNG: Musica Mechanica Organoedi, Berlin 1768. I, 196 ff.

⁹⁾ J. G. T(AUSCHER): Versuch einer Anleitung zur Disposition der Orgelstimmen nach richtigen Grundsätzen und zu Verbesserungen der Orgeln überhaupt. Waldenburg 1777.

¹⁰⁾ M. JAKOB ADLUNG: Anleitung zu der Musikalischen Gelahrtheit, Erfurt 1758, sid. 532.

<i>Oberwerk:</i>	<i>Brustwerk:</i>	<i>Rückpositiv:</i>
Principal 8	Trichterregal 8	Principal 4
Gedackt 8	Sifflöte 1	Lieblich Gedackt 8
Quintatön 8	Spitzflöte 2	Hohlflöte 4
Octave 4		Nasat 3
Rauschquinte 3 und 2	<i>Pedal:</i>	Octave 2
Mixtur 4, 5, 6, 8 bis	Subbas 16	Sesquialtera doppelt
10fach	Fagott 16	Dulcian 8
Cymbel 2fach	Trompete 8	Trompete 8

I Nikolaikyrkan, där Bach även svarade för musiken, stod en orgel från 1597—98, reparerad 1692, med följande stämmor:

<i>Oberwerk:</i>	<i>Brustwerk:</i>	<i>Rückpositiv:</i>	<i>Pedal:</i>
Principal 8	Schalmei 4	Principal 4	Cornet 2
Sesquialtera 11/5	Principal 4	Gedackt 8	Schalmei 4
Mixtur 6fach	Mixtur 3fach	Viola di Gamba 4	Trompete 8
Superoctave 2	Quinte 3	Gemshorn 4	Octave 4
Quinte 3	Octave 2	Quinte 3	Gedackter
Octave 4	Sesquialtera 11/5	Quintatön 4	Subbas 16
Gemshorn 8	Quintatön 8	Octave 2	Posaune 16
Grobgedackt 8		Sesquialtera 11/5	
Quintatön 16		Mixtur 4fach	
Nasat 3		Bombart 8	
Waldflöte 2			
Fagott 16			
Trompete 8			

År 1716 invigdes en ny orgel i Universitetskyrkan, byggd av Scheibe. Den har sitt alldeles särskilda intresse, emedan Bach själv avprovat den. Hans synnerligen ingående och i det hela mycket berömmade kritik citerar Spitta II, sid. 119 ff. — Disposition:

<i>Hauptwerk:</i>	<i>Brustwerk:</i>	<i>Unter-Clavier:</i>	<i>Pedal:</i>
Gross Principal 16	Principal 8	Lieblich-Gedackt 8	Gross Principal 16
Gross Quintatön 16	Viola di gamba naturale	Quintatön 8	Gross Quintatön 16
Klein Principal 8	Grobgedackt mit weiter Mensur 8	Flüte douce 4	Octave 8
Schalmei 8	Octave 4	Quinta decima 4	Octave 4
Flüte allemande 8	Rohrflöte 4	Decima nona 3	Quinte 3
Gemshorn 8	Octave 2	Hohlflöte 2	Mixtur 5—6fach
Octave 4	Nasat 3	Viola 2	Grosser heller
Quinte 3	Sedecima 1	Vigesima nona 11/2	Quintenbass 6
Quint-Nasat 3	Schweizer Pfeife 1	Weitpfeife 1	Jubal 8
Octavina 2	Largo (utan fot-tal)	Mixtur 3fach	Nachthorn 4
Waldflöte 2	Helle Cymbel 2fach	Helle Cymbel 2fach	Octave 2
Grosse Mixtur 5—6fach	Mixtur 3fach	Sertin (Serpent?) 8	Gross Principal 16
Cornetti 3fach	Helle Cymbel 2fach		Subbas 16
Zink 2fach			Posaune 16
			Trompete 8
			Hohlflöte 1
			Mixtur 4fach

Slutligen skulle jag vilja hänvisa till den berömda, ännu i bruk varande Jacobi-orgeln i Hamburg, vilkens disposition Straube meddelar i sin förra året utgivna "Alte Meister des Orgelspiels", Neue Folge.

Alla dessa dispositioner överensstämma som synes rätt väl med den ovan citerade anonyme författarens idealdisposition: samma rikedom på över-

tonsstämmor, samma sparsamhet på 16-fotsstämmor. (Visserligen finna vi ju en del sådana i manualerna, men de torde ha haft sin särskilda uppgift, varom snart skall talas.) Redan härav kunde man väl våga draga slutsatser för registreringens vidkommande, som knappast skulle överensstämma med våra dagars praxis.

Men låt oss först ta del av de visserligen fåtaliga antydningar för orgelregistrering som finnas hos tidens teoretiker och praktiker. En klar och tydlig anvisning ger oss Adlung¹¹): "Bey einer Musik (en kantat, passion el. dyl.) nimmt man in der rechten Hand auf dem Positiv eine stille 8füssige Stimme um die Griffe nach art der Generalbassisten dann auszu-drücken. Im Pedal zieht man so viel, als zum Fundamente nöthig. Wenn die Bassnoten von der Beschaffenheit sind, dass sie füglich auf dem Hauptmanual mit der linken Hand gespielet werden, ist mehrentheils die Quintatön 16 F. oder der gleichgrosse Bordun gebräuchlich, welche Stimme man verstärckt bald durch Principal 8F., bald durch eine Octave, zumal wenn man staccato spielet." (Vid en musik [kantat el. dyl.] tar man med höger hand på andra manualen en svag 8fotsstämma och spelar så generalbasackorden. I pedalen drar man så mycket som är nödvändigt för fundamentet. Om basnoterna äro så beskaffade, att de bekvämare spelas med vänster hand på första man., så användes vanligen Quintatön 16 eller Borduna 16, som kan förstärkas med än Principal 8, än med en Oktava, i sht. då man spelar staccato.)

Den synnerligen berömde organisten-orgelbyggaren Werckmeister¹²) skriver, att en erfaren organist kan använda alla orgelns resurser, men med urskillning: "entweder mit langsamen, gravitätischen Griffen (als die grossen Stimmen) oder mit wunderlichen geschwinden Passagien, coloribus und Figuren, als Quinten, Tertien..." (antingen i långsamma, gravitetiska ackord med ("stora", d. v. s.) 16-fotsstämmor eller i snabba passager med övertonsstämmor). — Sid. 51 anför han en orgeldisposition med bl. a. en 16-fotsprincipal i man, och kommenterar: "Sonst ist bey dieser Disposition noch zu erinnern (dass im Oberwercke das 16-Füssige Principal wol zurück bleiben) und an dessen Statt ein Principal 8 Fuss thon stehen könnte; Denn eine solche grosse Stimme hat wenig Lieblichkeit im Manual." (Eljest är att säga om denna disposition att manualens 16-fotsprincipal gott kunde lämnas åsido och i dess ställe en 8-fotsprincipal insättas; ty en stämma av så högt fottal klingar ej bra i manualen.)

¹¹) ADLUNG: *Anleitung etc.*, sil. 488.

¹²) ANDREAS WERCKMEISTER: *Erweiterte und verbesserte Orgelprobe*, Quedlinburg 1698, sid. 72.

Tidens stora musikaliska orakel Mattheson skriver¹³⁾: "Wer grobe und tiefklingende Stimmen anziehen will, der muss mehr Ernsthaftigkeit, als flüchtiges Wesen im Spiele gebrauchen. Wer aber vermischte Register, samt kleinen und jungen Stimmwerck unter Händen hat, und solches liebet, der kan sich nur auf geschwinde und bunte Stücke gefasst machen." — den åsyftade kontrasten mellan pompösa, långsamma ackordföljder och snabba passageverk kommer blott sällan till uttryck hos Bach men dess oftare i t. ex. Buxtehudes orgelverk.

Ett förslag till koralregistrering lämnar Mattheson (a. a. sid. 468): "Im Wercke die Trommete 16 Fuss, eine Spitzflöte von 8 und eine Octave von 4 Fuss(?) Oder im Oberwercke Trommete 8 f., Zincke 8 f., Flöte 4 f., Nasat 3 f. Dazu im Rück-Positive das blosser Gedact 8 f. und im Pedal Dulcian 16 f. Trommete 8 f., Subbass 16 f., Posaune 16 f. und Principal 16 f. — Wollte man mit allen fünf Clavieren, wo ihrer so viel vorhanden sind, etwas ausführen, da die Manuale stufenweise, eines schwächer als das andre angezogen würden, so könnte man wehlen: Im Wercke Principal 16, Octave 8, Octave 4, Octave 2, Rauschpfeiffe 2fach, Mixtur.

Im Rückpositive Principal 8, Quintadeen 8, Octave 4, Sesquialtern 2 und etwa ein Quintflötgen von 1 ½ f.

In der Brust Principal 8, Octave 4, Scharff, welches nicht so vielfach als die Mixtur.

Im Oberwerck Principal 8 und Scharff: das ist genug zur vierten Stufe. Bey allen diesen aber müsste man nehmen.

Im Pedal Principal 32, Gross-Posaun 32, Principal 16, Posaun 16, Octave 8, Trommet 8, Octave 4, Schallmey 4, Mixtur und Rauschpfeiffe.

Hienächst klingen auch nicht übel auf einem Clavier zusammen die Rohrflöte 8, Spitzflöte 4, Waldflöte 2 und das Sifflet 1 Fuss. Im Pedal schicken sich dazu: Principal 16 allein. Oder, so mans stärker verlangt, ein Gemshorn von 8 f. zur Gesellschaft. Diese Eintheilung ist nach hiesiger Cathrinen-Orgel gemacht."

(Dessa Matthesons förslag synas mana till en viss försiktighet i tillämpningen. Hur klinga trumpet 16, spetsflöjt 8 och oktav 4 tillsammans?)

Slutligen påpekar jag ett av de tyvärr så sällsynta orgelverken med originalregistrering: Gronaus koralvariationer¹⁴⁾. (Daniel Gronau, † 1747, var organist i Danzig. Han efterlämnade inemot 100 koralvariationer utan större musikaliskt värde men av största intresse, emedan de i detalj angiva registreringen.) När han föreskriver 16-fotsstämmor, sker det alltid med

¹³⁾ MATTHESON: Der Vollkommene Capellmeister, Hamburg 1739, sid. 72.

¹⁴⁾ D. M. GRONAU: Vier Choralvariationen, herausgegeben von Dr. Gotthold Grottscher, Bärenreiterverlag, 1927.

särskilt syfte: i en variation "a due Claviature coppedate, e senza Pedale" låter han basstämman utföras på huvudmanualen med 16-fots-principal och -fagott, medan övriga stämmor, ljusst och klart registrerade, röra sig på en annan manual; verkan blir som om basstämman i vanlig ordning utfördes på pedalen (jfr. ovan Adlung!). — En annan gång föreskriver han endast Quintadena 16, Flauto 4; samma "romantiska" effekt, som så ofta fordras i senare musik (ex. Reger) men som näppeligen kan ifrågakomma hos Bach. — Slutligen önskar han i vissa variationer, som röra sig gravitetiskt, långsamt, homofont, både Quintadena och Principal 16, i överensstämmelse med Werckmeisters och Matthesons ovan anförda anvisningar.

En sammanfattning av det ovan sagda torde giva följande resultat; 16-fotsstämmorna hade ej på långt när så stor betydelse i 1700-talets orgelmusik som i vår, vilket framgår av både dispositioner och uttalanden. När de användes, var detta ej såsom nu för att skänka "fyllnad" åt orgelklangen i allmänhet, utan alltid i en bestämd, lätt skönjbar uppgift: 1) för att på svårare ställen i basstämman ersätta pedalen (Adlung, Gronau); 2) för att åt långsamma, gravitetiska satser i homofon stil i förening med pedalens 32-fotsstämmor giva en högtidlig, allvarlig karaktär (Mattheson, Werckmeister, Gronau); detta förekommer i Bachs stil med dess typiskt polyfona, livliga stämföring relativt sällan. 3) för att åstadkomma vissa "romantiska" effekter (Gronau), varom det givetvis ej kan bli fråga i generalbasselning. Som slutsats kvarstår alltså: 16-fotsstämmor böra ej tolereras i orgelackompanjemang av Bach-tidens kyrkomusik (och endast i ovannämnda undantagsfall i orgelmusik från samma tid).

Denna historiska slutsats synes mig på det mest slående sätt bekräftas praktiskt-estetiskt. Den Bachska musikens komplicerade polyfona uppbyggnad fordrar ovillkorligen en ljus, klar registrering för att komma till sin rätt; en enda 16-fotsstämma kan verka fullständigt ruinerande på klarheten i stämföringen, vilken ju måste vara A och O. I ackompanjemang verka 16-fotsstämmor grumlande, nedtyngande; man får en känsla av att simma i tjockt sjögräs. — Ett stöd för 16-fotsstämmornas bannlysande ur estetisk synpunkt är även Straubes ovan omtalade samling "Alte Meister des Orgelspiels, Neue Folge". (1929.)

Men ingalunda är allan rättfärdighet uppfylld, blott man avhåller sig från 16-fotsstämmor i man. En blick på gamla dispositioner lär att vi ha att taga hänsyn till många andra problem. Det är ej blott proportionerna mellan fottalen som förskjutits; även i förhållandet mellan olika klangfärger har en avsevärd olikhet uppkommit. Än mer lärorikt är det att lyssna till klangen av de gamla orglar, som här och där på landsbygden

stå orörda av moderna "förbättringar". Trots deras ofta så bedrövliga tillstånd förmå de ändock skänka ett livligt intryck av en säregen skönhet i klangen, som i vår tid är död — och som man genast känner är idealet för Bach. När man hör denna, förstår man vad de gamle åsyftade, när de fulla av beundran talade om orgeltonens egenskaper. Så skriver den ovan citerade J. G. T(auscher) sid. 26 att tonen enligt hans idealdisposition blir "möglichst rund und vollkommen" på samma gång som "schärfst und durchdringendst", och sid. 31 talar han om "ein guter runder Ton". Efter att ha skildrat en ny uppfinning skriver han sid. 73: "Aus allem diesem nun entsteht natürlicher Weise ein desto hellerer und deutlicherer Klang des gesammten Pfeifwerks, sowohl im Einzelnen, als Ganzen". (Av allt detta uppstår naturligtvis en dess mer klar, ljus och tydlig klang i hela pipverket, både i enskildheter och i det hela.) Denna runda, klara och tydliga ton är just typisk för de gamla orglarna, under det man nog tvingas att erkänna, att de moderna med sin diffusa stråkton och sitt skarpa, irriterande forte komma betydligt längre ifrån detta ideal. Hur bekväma att spela, hur ägnade för romantisk musik de moderna orglarna äro — för Bach-tidens musik äro de föga lämpliga.

Vad denna tonförändring beror på, som t. o. m. låter liknämninga register klinga fullständigt olika nu mot då, det är en svår fråga, som man får hoppas att orgelbyggarna snart skola ägna större uppmärksamhet åt. — Kanske spelar den moderna trakturen någon roll; säkert betyder den kraftigare intonationen och det höjda lufttrycket ej föga; trängre mensurer och snålare utrymmen göra väl sitt till, och slutligen äro (enligt Schweitzer) våra övertonsstämmor, i synnerhet mixturerna, för starkt intonerade i förhållande till grundstämmorna, så att dessa ej tackas; de sammansmälta ej till en klang utan vålla den skrikiga, sönderdelade klang, som är så irriterande. Organisten får alltså vid ett Bach-uppförande den ytterst svåra uppgiften att med vaken kritik och finaste stilkänsla söka åstadkomma en klangverkan som så mycket som möjligt motsvarar de gamles krav på en rund och tydlig ton och väl sammansmälter till en enhet med de instrumentala och vokala krafterna. En mycket intressant uppsats, som från andra synpunkter belyser hithörande frågor, är *Hans Klotz: Zur Registrierkunst in der klassischen Zeit des Orgelspiels* (tidskriften "Musik und Kirche", 1930, Hft. 2—3), till vilken jag slutligen vill hänvisa.

Ingvar Sahlin.

Bachs Orgelkoraler.

J. S. Bach: Orgelbüchlein und andere kleine Choralvorspiele samt Orgelchoräle manualiter, utgivna av Herman Keller, Bärenreiter Verlag, Kassel.

Bland Bachs verk för orgel har, vad vårt land angår, den skatt, som utgöres av hans koralförspel först under senare år vunnit mera vidsträckt beaktande. Orsakerna härtill torde ha varit flera. De inåtvända, till synes svårtillgängliga tonsättningarna torde i allmänhet icke ha ansetts lämpliga att bjuda en bredare publik. En annan ingalunda obetydlig anledning, varför dessa pärlor under så lång tid varit förborgade, har helt visst varit det förhållandet, att stor *tvækan* varit rådande hos våra orgelspelare angående *föredraget* av desamma. Hellre än att göra sig skyldig till en stilvidrig tolkning har mången ärlig musiker helt avstått från att våga ett försök. Den med några få undantag när totala frånvaron i originalhandskrifterna av beteckningar rörande registrering, frasering etc, har sannerligen icke gjort det till en lätt uppgift att "rätt" reproducera dessa verk. Vad forskningen å området vunnit — och här kommer namnet Albert Schweitzer först i tankarna — kan därför, synes det mig, knappast överskattas.

Utgivaren av föreliggande bägge band kan sägas i stort grunda sin uppfattning på Schweitzer. Enligt företalet synes också denne auktoritet genom sina skrifter i icke oväsentlig grad ha påverkat Keller att utgiva detta arbete, vilket, därom är jag övertygad, kommer att få en stor mission att fylla.

För varje koralförspel har meddelats motsvarande koral i körsättning jämte texten underlagd, (Samlingen utgör sålunda även en utmärkt tillgång för våra körledare.) Ett "Nach-wort" innehåller värdefulla anmärkningar ifråga om såväl texter som melodier, anvisningar rörande registrering, tempo, frasering, applicatur och föredraget av förspelen överhuvud. Historiska uppgifter angående förekommande visor och texter bilda avslutningen av samlingen.

Många av de till "Orgelbüchlein" hörande förspelen och framför allt de i det senare bandet "Orgelchoräle Manualiter" upptagna, äro lätta att utföra och böra kunna komma väl till sin rätt även på den minsta landskyrkororgel.

Vågar man hoppas att dessa mästarens koralförspel, sedan de tagit gestalt i en ny, med vederhäftiga kommentarer och anvisningar försedd prisbillig upplaga, skola vinna det beaktande hos vårt folk, som de äro värda?

Både vår orgellitteratur och vår mänsklighet äro för fattiga, att de skulle kunna undvara dessa andrika skatter.

W. Å.

Har den Liber Gradualium, till vilken 1576 års Liturgi hänvisar verk- ligen existerat?

(Med anledning av *Nat. Fransén*: Svensk mässta präntad på pergament. Särtryck ur Svensk tidskrift för musikforskning 1927.)

I Johan III:s bekanta liturgi finnes en latinsk rubrik, som vållat den liturgiska forskningen ett visst huvudbry. Rubriken i fråga lyder: "Confessionem sequitur Introitus, qualis in libro Gradualium et latine et vulgari in lingua statur assignatur temporibus". Tvisten gäller: vad åsyftas med den omtalade "Liber Gradualium"?

En möjlighet till svar på frågan angives av Schüek sålunda: "Liturgisterna synas även hava utgivit eller åtminstone tänkt utgiva en sångbok med omväxlande latinska och svenska hymner. I Liturgien omtalas nämligen på flere ställen en *Liber Gradualium*, vilken säges innehålla psalmer både på latin och svenska. I varje fall har intet exemplar av detta arbete bevarats till våra dagar." (Svensk Literaturhistoria, I [1890] s. 344.)

Liturgiens ord skulle sålunda åsvfta ett efter dåtida svenska förhållanden reviderat graduale, vare sig detta verkligen utarbetats eller det blott existerat i författarens förhoppningar.

Den andra möjliga lösningen gör sig Quensel till förespråkare för. Att en sådan Liber Gradualium, om den verkligen kommit till stånd, skulle ha spårlöst försvunnit, anser han föga sannoligt. Att åter antaga en blott tillämnad bok förbjuder honom ordalydelsen. Han tolkar därför orden som en hänvisning till de medeltida gradualia och hänför uttrycket "et latin et vulgari lingua" till "Introitus". Att han dock knappast ens själv är fullt tillfredsställd med sin tolkning framgår av följande tillägg: "Pressas emellertid ordalydelsen, så att vi måste tänka oss en viss bok avsedd, innehållande både latinska och svenska hänvisningar; då synes oss ingen förmodan ligga närmare än att tänka på *Een liten Songbook til at bruka i Kyrkionne. MDLIII.*" (Quensel, Bidrag till svenska liturgiens historia II, s. 110 f.)

På att uppvisa omöjligheten av hänvisningen till *Een liten Songbook* behöva inga ord spillas. Denna innehåller nämligen icke en enda introitus

varken på latin eller svenska. Än mindre innehåller den anvisningar rörande gradualet, vilka också skola finnas i den av Liturgien åsyftade *Liber Gradualium*. Efter en längre rubrik rörande Graduale, Alleluia, Tractus och Sekvens tillägges nämligen: "Quae omnia exhibet liber Gradualium (Quensel, a. a. s. 176).

Men hänvisningen till de medeltida gradualerna är icke mycket bättre. Med den ordalydelse texten har, synes det vara omöjligt att antaga något annat än att Liturgin avsett en bok, som lämnat åtminstone en hel del moment på svenska. Och ett dylikt medeltida graduale lär icke stå till att uppleta.

Äro Quensels försök till förklaring oantagbara, återstår knappast någon annan möjlighet, än att Liturgien åsyftar ett reviderat graduale, delvis med svensk, delvis med latinsk text. Har nu detta Graduale existerat?

Schück uttryckte sig som vi hörde tämligen försiktigt "Liturgisterna synas även häva utgivit eller åtminstone tänkt utgiva . . . I varje fall har intet exemplar av detta arbete bevarats till våra dagar". Rodhe däremot har låtit all tvekan fara. Han kommenterar stället sålunda: "Här hänvisas således till en liber gradualium. Johan III har insett att om itroitus skulle kunna räddas, måste man få mässmusik till svensk text. Men den liber gradualium som han hänvisar till fanns icke, och den kom aldrig till stånd." (Svenskt gudstjänstliv, s. 51).

Lika kategoriskt som Rodhe förnekar existensen av Liturgiens *Liber Gradualium*, lika bestämt betygar emellertid Nat. Fransén i ovan anförda uppsats dess förefintlighet. Utan någon tvekan förklarar han rörande några av honom framdragna fragment, för vilka i uppsatsen närmare redogörelse lämnas: "Här nedan beskrivna pergamentfolier utgöra nu rester av just en sådan *Liber Gradualium*" (nämligen som den av Liturgien åsyftade). Saken borde sålunda vara klar och frågan slutgiltigt avgjord, då man funnit fragmenter av just en sådan bok som Liturgiens anvisning avser.

När man tager närmare del av Franséns publicerade fragmenten, känner man sig emellertid knappast lika säker längre. Ty finnes i verkligheten *någoting* i dessa fragment, som tyder på att de skulle hava tillhört en sådan *Liber Gradualium*, som Liturgiens författare haft i tankarne?

För att besvara frågan måste man hålla klart för sig, vad denna åsyftade *Liber Gradualium* måste hava innehållit. Vi ha redan angivit det viktigaste, nämligen *introitus* och *graduale*. Då till det medeltida gradualets innehåll också hörde *offertorium* och *communio* för de särskilda sön- och högtidsdagarne och det i Liturgien uttryckligen säger att *offertorium* åtminstone ibland borde sjungas ("Interdum etiam ad Psalmum adjicitur Cantus, cui nomen Offertorij datum est", Quensel, a. a. s. 178) bör Litur-

giens *Liber Gradualium* hava upptagit även en serie offertorier. Dessutom har man väl ock att tänka sig en avdelning omfattande *ordinarium missae* (Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei; den numera *Kyriale* kallade delen av *Gradualet*).

Vad innehålla nu de av Fransén framdragna fragmenten? Samtliga innehålla *endast partier av ordinarium missae*. Sant är att antalet funna blad icke är stort (endast sju). Men hade de verkligen härstammat från ett reviderat *Graduale* av den här eftersökta typen, så är det väl likväl besynnerligt, att intet enda av fragmenten har att uppvisa någon annan text än *Kyrialets*. Och detta måste dock hava utgjort en jämförelsevis mycket liten del av en sådan bok, som *Liturgien* antyder. Under sådana förhållanden synes utgivaren onekligen hava betydligt överskattat beviskraften i de av honom funna fragmenten. För frågan om *Liturgiens Liber Gradualium* bevisa de alls ingenting. Att de *kunna* härstamma från ett sådant *Graduale* som *Liturgien* åsyftar skall naturligtvis icke förnekas. Men om deras samhörighet med ett dylikt kan absolut intet med visshet sägas förrän eventuellt mera material kommer i dagen. Mig synes en sådan samhörighet tämligen osannolik. Närmare till hands ligger det väl att förmoda, att de funna fragmenten tillhöra reviderade kyrkosångböcker av en typ som huvudsakligen inskränkte sig till att lämna melodierna till *ordinarium missae* med svensk text.

Franséns ord s. 17: "Säkerligen är det vidare just dessa böcker, som åsyftas i *Liturgia Suecanae Ecclesiae*" . . . tåla därför säkerligen att betydligt modifieras. Och när fyndet längre ned på samma sida kallas ett "hittills enastående fynd av ett svenskspråkigt *Graduale*" är överdriften uppenbar. Än så länge förefalla väl Rodhes ord att säga det sannolikaste: "Den *liber gradualium* som han hänvisar till fanns icke, och den kom aldrig till stånd".

Knud Peters.

In Memoriam.

F. organisten i Hedvig Eleonora kyrka i Stockholm, musikdirektören Oscar Blom avled den 20 juli i en ålder av 53 år.

Oscar Bloms livsgärning skall sent glömmas. Vi minnas med tacksamhet hans under hans krafts dagar föredömliga verksamhet som organist i Östermalmskyrkan, hans skicklighet som gudstjänstspelare, hans på stor begåvning och gedigna kunskaper grundade kompositoriska insats. Oscar Bloms motetter "Vilken är den stora skaran?" "Herren är min herde god" m. fl. höra till det värdefullaste som skapats av svensk kyrkomusiker. Allt-

för tidigt, mänskligt att se, bröts hans bana. Vi väntade ännu mycket av honom. Och dock, här som alltid, bedömes värdet av ett livsverk ej efter antalet levnadsår och myckenheten av vad som utträttats. Arten är det bestämmande. Och inför den synpunkten må det sägas, att Oscar Blom fyllde måttet. Frid över hans minne.

David Ahlén.

Preliminärt Program

för

Sjunde Allmänna Svenska Kyrkosångsmötet i Örebro den 17-20 oktober 1930.

Fredagen den 17 oktober.

Sångarna samlas.

Kl. 2—3 e. m. Nikolaikyrkan

Kyrkosångshögtidens öppnande av H. H. Biskopen i Strängnäs, Statsrådet *Sam Stadener*. Vid orgeln: Musikdirektör *Emil Hjort*. Körsång av *Strängnäs Stifts kyrkosångsförbund*. Dirigent: Musikdirektör *Adolf André*.

Kl. 3—3.45. Föredrag av professor *Gustaf Aulén*, Lund. Ämne: Vårt gudstjänstliga arv och dess förpliktelser.

Kl. 4 e. m. Olaus Petrikyrkan.

Repetition med rikskören.

Kl. 5.30—7 e. m. Olaus Petri-kyrkan.

Repetition till orkester för dagens kör- och orkesterkonsert. (Ärkestiftets kyrkosångsförbund och Sjuhäradsbygdens körförbund.)

Kl. 5.45—7 e. m.

Repetition med de separat uppträdande förbundskörerna å olika lokaler.

Kl. 7 e. m. Kvällsvard.

Kl. 8 e. m. Olaus Petri-kyrkan.

Kör- och Orkesterkonsert. Program: Franz Schubert: Mässa i G. (Sjuhäradsbygdens körförbund: dirigent musikdirektör *V. Lundqvist*.) Otto Olsson: Te Deum (Ärkestiftets kyrkosångsförbund: dirigent Domkyrkokantor *H. Colleen*.)

Kl. 9.30 e. m. Centralrådets sammanträde.

Lördagen den 18 oktober.

Kl. 8.30—9.30 f. m. Frukost.

Kl. 9.30—11 f. m. Olaus Petri-kyrkan.

Morgonbön. Körsång av *Västergötlands Körförbund*. (Dirigent: löjtnant *J. E. Dalborg*). Program: Goudimel; Koralmotett; Gluck; Hymn.

Föredrag av kyrkoherde *F. M. Allard*, Örtomta. Ämne: Mässan såsom musikalisk konstform i liturgisk belysning.

Kl. 10.30 f. m.—2 e. m. Olaus Petri-kyrkan.

Repetition med rikskörens motettprogram jämte ett kortare köravsnitt ur h-moll-mässan till piano.

Kl. 2—4 e. m. Middag.

Kl. 4 e. m. Nikolai-kyrkan.

Orgel- och körkonsert. Klassiskt program. Vid orgeln: domkyrkoorganist *H. Lundqvist*, Västerås. Körprogram: D. Buxtehude: Missa Brevis (*Länköpings Stifts Kyrkosångsförbund*; dirigent musikdirektör *H. Cederwall*.)

Kl. 5.15—7 e. m. Olaus Petrikyrkan.

Repetition till orkester av Bachs h-moll-mässa.

Kl. 8 e. m. Olaus Petri-kyrkan.

Rikskörens första motettkonsert. (Rikskörens dirigent: musikdirektör *H. Colleen*.) Separat framträder *Västerås Stifts Kyrkosångsförbund* (dirigent: domkyrkoorganist *H. Lindqvist*.) Program: Schütz: Exequien,

Kl. 9.30 e. m. Samkväm.

Söndagen den 19 oktober.

Kl. 8—10 f. m. Olaus Petri-kyrkan.

Generalrepetition av Bachs h-moll-mässa.

Kl. 11 f. m. Högmässor i stadens båda kyrkor.

Kl. 1 e. m. Olaus Petri-kyrkan.

Rikskörens andra motettkonsert (Rikskörens dirigent: Domkyrkoorganist *H. Lindqvist*.) Separat framträda *Ärkestiftets kyrkosångsförbund* (dirigent: musikdirektör *H. Colleen*.) med motetter av Becker och Piutti samt *Strängnäs Domkyrkokör* (dirigent: domkyrkoorganist *K. Sundström*): motetter av Palestrina, Eccard, Lindegren, Steenberg, Sundström.

Kl. 3—5 e. m. Middag.

Kl. 5 e. m. Olaus Petri-kyrkan.

J. S. Bach: Mässa i h-moll.

Delar av rikskören. Dirigent: musikdirektör *A. Andrén*. Vid orgeln: domkyrkoorganist *H. Lindqvist*.

Kl. 6.30 e. m. Strängnäs Stifts kyrkosångsförbunds årsmöte.

Kl. 8 e. m. Nikolai- och Olaus Petri-kyrkorna.

Liturgisk aftonbön (vesper). I Olaus Petri-kyrkan: Domprosteriets av *Strängnäs Stifts Kyrkosångsförbund*. (Dirigent: domkyrkoorganist *K. Sundström*.)

Måndagen den 20 oktober.

Kl. 9—10 f. m. Frukost.

Kl. 10 f. m. *Liturgisk morgonbön*. (*Matutin*). Körsång av *Strängnäs Stiftskrets K. S. V.* (Dirigent: komminister *G. Grefberg*.)

Kl. 1 e. m. *Orgelkonsert* (Moderna tonsättare). Vid orgeln: Tonsätta-

ren *Oskar Lindberg*, Stockholm. Medverkan av något kyrkosångsförbund. Körsång av Karlstads Stifts kyrkosångsförbund. (Ev.) (Dirigent: musikdirektör *O. Söderlund*.) Program: A. Söderman: Andliga sånger.

Under dagen anordnas följande föredrag:

Professor *Otto Olsson*, Om orgelbyggnad.

Kontraktsposten, Dr. *Ivar Wallerius*: Några synpunkter på vår koralfrågas nuvarande läge.

Docenten *Carl Allom Moberg*: Den korala rytmikens förfall.

Kl. 8 e. m. Kyrkosångshögtidens avslutning. Tal av professor *G. Aulén*.

Under mötet avhåller Strängnäs Stifts kyrkosångsförbund årsmöte. Likaså sammanträda Kyrkosångens Vänners Centralkommitté, Sveriges Allmänna Organist- och Kantorsförenings Centralstyrelse och Sveriges kyrkosångsförbunds Centralråd till gemensamt sammanträde och Kyrkosångsförbundets Centralråd till enskilt.

Anmälan om deltagande göres till mötesbestyrelsen för kyrkosångsmötet, Örebro, senast 15 september.

Fjärde allmänna organist- och kantorsmötet

i Stockholm den 21—23 augusti kommer av allt att döma att få en synnerligen stor anslutning. Till vad som tidigare meddelats kan nämnas att representanter för grannländernas kyrkomusikerföreningar komma att delta såsom mötets gäster och där hålla föredrag om resp. länders kyrkomusik och kyrkomusikerförhållanden. Sålunda anländer från Danmark ordföranden i Dansk organist- och kantorssamfund organisten Julius Foss och från Norge förväntas ordföranden i Norges organistförening Wilh. Huus-Hansen. Finlands kyrkomusiker torde komma att företrädas av Dir. mus. John Sundberg, en av de ledande i Finlands kyrkosångsrörelse. Från Tyskland väntas den framstående orgelspelaren Bernhard Pfannstiehl, organist i Kreuzkirche i Dresden. Bestyrelsen har haft glädjen erhålla hr Pfannstiehls löfte att under mötet giva en orgelkonsert, till vilken mötesdeltagarna komma att äga fritt tillträde.

Under mötet kommer vidare att under ledning av K. Musikaliska Akademiens bibliotekarie hovorganisten C. F. Hennerberg anordnas en utställning av såväl äldre som nyare kyrkomusiklitteratur. Handskrivna codices, källskrifter, gamla mäss- och koralböcker, körmusik m. m. komma sålunda att utställas till beskådande och studium.

Recensioner.

Liturgi.

Den Augsburgska Bekännelsen. Översättning och historisk inledning av S. von Engeström. Diakonistyrelsens förlag. 1: 50.

Trehundraårsminnet har motiverat en ny översättning och ett förnyat utgivande av den augsburgska bekännelsen, ett utomordentligt intresseväckande reformatoriskt dokument, tillika en av vår Kyrkas bekännelseskrifter. Ur liturgisk synpunkt är dess tjugofjärde artikel, ur vilken ett utdrag meddelas i dagens nummer, av betydelse. För den evangeliska kristenhet, som samlats kring Confessio Augustana, skulle den trohet mot det historiskt givna i mässan, som där tar sig tydligt uttryck, vara en självklar sak. Betydelsefullt är jämväl det följande kapitlet om bikten med dess starka framhållande av absolutionen såsom ett Guds eget ord avkunnad på Guds befallning. För den som vill förstå och lära känna den reformatoriska tidsålderns liturgiska inställning kan augsburgska bekännelsen rekommenderas som en lättillgänglig och representativ ingång.

A. A.

Johannes Ljunghoff: Kyrkoåret och Högmässan. Framställda i bilder med förklaringar och arbetsuppgifter. Diakonistyrelsen. 50 öre.

Framställningen meddelar en starkt koncentrerad översikt över kyrkoårets högtider och tider med sparsamma uppgifter om deras uppkomst och skulle i denna delen kunna bli en god hjälp som disposition och översikt exempelvis vid studiecirkel som ägna sig åt kyrkoåret. Översikten av högmässan är däremot ganska eggande till invändningar. Redan den inledande definitionen synes alltför ytlig: Högmässan kallar man den högtidligaste och mest omfattande formen av gudstjänst. Detta säger ju alls intet om vad högmässan till sin innebörd är. Än betänkligare är att högmässan så gott som fullständigt identifieras med den nattvardslösa gudstjänsten. Den översiktliga bilden den givetvis först fastnar åtminstone i den okritiske unge läsarens minne har icke plats för

själva communionen, texten är i denna delen så summarisk att läsaren icke får ett intryck av det inre skeendet. Denna brist gör häftet tyvärr oanvändbart i konfirmandundervisning.

A. A.

William Busch: The Mass-Drama. The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota. 35 c.

Ett utslag av det starka nyväckta liturgiska intresset i Amerikas romerska kyrka. Författaren är professor i kyrkohistoria vid St. Pauls seminarium, Minn. Hans försök att komma bort från den historiska och inadekvata symbolismen vid uppfattningen av den romerska mässan, för att i st. få en totalbild av förloppet inom densamma har tvingat honom att mindre stanna inför detaljer. Vid framställningen av kanon söker han sig fram till en enhet emellan de många disparata elementen. En omsorgsfullt utarbetad bibliografi inleder boken och som tillägg meddelas dels Justinus martyrens beskrivning av mässan under det 2:a årh., dels ock kanon enligt apostoliska konstitutionernas åttonde bok och dels nuvarande mässkanon enligt romersk ritus i god engelsk översättning.

A. A.

Manuale Lundense. Lund, C. W. K. Gleerup 1928.

Under titeln *Manuale Lundense* har läraren i liturgisk sång vid Lunds universitet, Fil. Dr B. Anrep-Nordin, utgivit ett för den sjungande liturgen avsett utdrag ur kyrkans Missale, Vesperale och Psalterium, alltså på sätt och vis ett motstycke till den gamla välkända "Altarsången". Dock upptager ej *Manuale Lundense* de för liturgen behövliga textpartierna, som icke äro avsedda att sjungas. Å andra sidan upptager *Manuale Lundense* utöver "Altarsången" material till tidegärdsgudstjänster.

Utgivarens avsikt, i vilken han synes hava lyckats ganska väl, har ju endast varit att åstadkomma en praktiskt användbar och bekväm bok. Ur annan än ren praktisk synpunkt saknar boken allt intresse. Blott en sak må påpekas:

i de gregorianska partierna har utgivaren frångått Missalets notvalörer och infört en enhetlig nottyp, den av 1925 års Psalterium använda fjärdeledsnoten utan skaft. Ändringen bör förvisso räknas som en förbättring.

Mot det namn som utgivaren åsatt sitt opus måste emellertid opponeras. Dels måste detta namn anses fullständigt vilseledande, dels är det ägnat att ytterligare öka villervallan i den nutida svenska liturgiska terminologien. Såsom benämning på en liturgisk bok har namnet Manuale av ålder åsyftat den för de prästerliga förrättningarna ute i församlingen (dop, vigsel, jordfästning o. d.) avsedda handboken. Skall det nu åter komma till heders, bör det vara i denna dess gamla betydelse. Det må vara tillräckligt med den misslyckade användning, som namnet Missale fått. Skola de gamla namnen upptagas, måste det anses som en plikt mot den svenska kyrkans liturgiska kultur att också använda dem i vedertagen betydelse.

K. P.

Liturgisk aftonandakt (Completerium), sammanställd av Eino Sormunen, komponerad av Ilmari Krohn. Finlands Svenska Kantor- Organistförenings förlag.

Vårt östra grannland utvecklar alltfört en livlig verksamhet på det kyrkomusikaliska området. Ovannämnda arbete, som nyligen utkommit, får väl anses utgöra ett led i de strävanden, som sedan några år pågått i det svenska Finland, att åt församlingarna anskaffa material för liturgiska bigudstjänster. Och varje ärligt försök på ifrågavarande område hälsas med glädje.

De bärande tankarna i denna aftonandakt vilja vara syndasorg och nådelängtan samt tacksägelse över "Guds frälsande nåd, som bär oss över 'djupa vatten' till 'Guds kyrka, helig, fast och ren'. Dess karaktär kännetecknas av djup och allvar. Motsatsen mellan det förgängliga och det oförgängliga giver åt andakten en mediterande prägel.

Efter ingångspsalm följer predikan samt ytterligare en församlingssång. Därpå sjunges en inledningsantifon med Gloria Dei Patri och Salutation,

bön och amen. Efter bibelläsning, Ps. 107: 1—15 och Upp. 5: 8—14, följer andaktens omfångsrikaste musikaliska moment, en "Antifonisk psalmodi" (Ps. 103), samt aftonbön, Fader vår, Viaticum. (I din hand befaller jag min ande) och Välsignelsen. Till sist sjunges en psalm.

Vad musiken beträffar synes det som om man avsiktligt velat förena gammal melodik med modern eller åtminstone mera fri harmonik. Från de i Sverige brukade psalmtönerna avstås alldeles. Måhända saknar man i det svenska Finland tradition på den punkten. Eller kanske är avsikten den att göra det hela mera tillgängligt för nutida församlingsmenighet. Den stora psalmodin av Krohn måste utan tvivel, väl utförd, göra ett imponerande intryck. Särskilt de sista takternas mångstämmighet tyder på att komponisten räknar med körresurser av stora mått. Ackompanjemangent i de unisona satserna skulle man i allmänhet önska mera orgelmässigt behandlat.

David Ahlén.

Körverk.

Josquin des Prés: Missa Pange lingua. Herausgegeben von Friedrich Blume.

Jacobus Vaet: Sechs Motetten zu 4—6 Stimmen. Herausgegeben von Ernst Herman Meyer. Georg Kallmeyer Verlag. Wolfenbüttel — Berlin.

De två första häftena av det under ledning av d:r Friedrich Blume i stor stil planlagda arbetet "Das Chorwerk" hava nyligen utkommit. Att utgivaren slår fast att i vår tids körrenässans den gamla musiken spelar en långt viktigare roll än den nutida och att det arbete, som med föreliggande häften inledes, helt kommer att ägnas gammal körmusik är säkert något som körsångens vänner även i vårt land hälsa med uppriktig glädje. Såväl andliga som världsliga tonskapelser från den vokala kompositionens storhetstid komma att se dagen, och att kraven på både vetenskaplig noggrannhet och praktisk användbarhet skola tillgodoses därför borgar förvisso utgivarens redan tidigare vitsordade kapacitet på området.

Luther lär ha yttrat, att "Josquin var noternas mästare, som förmådde

noterna att göra, vad han ville, de andra sångmästarna måste göra, som noterna ville". Knappast någonstades hos Josquin skall den av Luther beundrade konstfärdigheten kommit så till uttryck som i mässan Pange lingua.

Nederländaren Jacobus Vaet (utt. Fat), död 1567, var även han en gång en berömd man men råkade snart i glömska. Stilistiskt står han Josquin nära. Tonaliteten är dock mindre enhetlig än hos hans store föregångare. Till och med i slutkadensen kunna modulationer förekomma. Dissonanser, överstigande treklanger och tvärstånd äro ej sällsynta. Det hela är även starkt harmoniskt betonat. Släktskapen med Lasso och italienarne är påtaglig.

D. Å.

Johannes Ockeghem: Missa Mi-Mi. — Italienische Madrigale.

På Kallmeyers förlag, Wolfenbüttel, Berlin, ha i dagarna utkommit 4:de och 5:te häftena av Das Chorwerk. Det 4:de häftet innehåller en mässa av Johannes Ockeghem, det 5:te italienska madrigaler av Adrian Willaert, Philipp Verdelot, Jacob Arcadelt och Cyprian de Rore.

1500-talets musik utmärkte sig genom en konstfärdighet, som hotade att alltmer bli mål i stället för medel. Ockeghem var ett barn av sin tid och frambringade underfulla kompositioner som t. ex. den fantastiska 36-stämmiga kanon; men i sina större verk lät han komma till synes en anda, som fri från alla skråband utformade musiken i en fri, skönt flytande om och kärvt manlig polyfoni. En av hans mest representativa kompositioner är mässan Mi-mi. Sitt namn har den av basstämmans kvintfall i början av varje sats.

Madrigalerna i 5:te häftet äro typiska och sköna exempel på den musik, som odlades av den italienska adeln under 1500-talet. Den är fri och ädel både till form och innehåll.

För uppförande fordra både mässan och madrigalerna en tekniskt tränad kör och ett hängivet instuderande, men skänka i gengäld, liksom all äkta konst, vederkvickelse och uppmuntran. Jag vill ivrigt rekommendera i synnerhet Ockeghems mässa till den det vederbör.

D. W—r.

Jor. Seb. Bach: Drei Chorsätze zum Magnificat. Herausgegeben von Hermann Keller. Bärenreiter-Verlag, Kassel 1929.

Av Bachs stora Magnificat för soloröster, femstämmig kör och orkester finnas som bekant två versioner, en tidigare i Ess dur och en senare, den i vår tid mest använda, i D dur. Den äldre handskriften, i Ess dur, har ett tillägg av tre korta körsatser och en ofullbordad duett, vilka trots sin skönhet och trots Magnificats stora ryktbarhet hittills varit så gott som obeaktade: 1) Vom Himmel hoch (fyrstämmig koralfuga) 2) Freut euch und jubiliret (för två sopraner, alt, tenor och continuo) 3) Gloria in excelsis (femstämmig kör med continuo, och däröver, som sjätte stämma, en violinstämma) samt 4) Virga Jesse floruit (för sopran, bas och cotinuo ofullbordad).

Det är de tre körsatserna som genom Hermann Kellers försorg här föreligga, med undantag av n:o 1 för första gången sedan de offentliggjordes i Bachsällskapets stora edition. Utgivaren påvisar mellan vilka satser i Magnificat dessa stycken voro inskjutna samt under vilka yttre förhållanden de sannolikt kommo till användning. Även utan sammanhang med Magnificat kunna satserna med fördel användas, i följd eller var för sig. De äro mäktiga även i det avseendet att de torde vara de enda korta motettartade körsatser vi äga av Bachs hand. Ätminstone det sexstämmiga Gloria får räknas till mästarens odödliga tonskulpter.

De av utgivaren anbringade föredragsbeteckningarna vittna om, att han är fullt förtrogen med den Bachska konstens stil och anda.

D. Å.

Singen wir heut mit gleichem Mund. Zwanzig einstimmige Chöre für den Gemeindegottesdienst aus den Gesängen der Böhmischen Brüder. In Verbindung mit Konrad Ameln herausgegeben von Wilhelm Thomas.

Ur de böhmiska brödernas rika sångskatt äro förevarande tjugo melodier hämtade. De äro återgivna i moderna klaver och nottecken samt enstämmigt, så som de en gång sjöngos av de för sin troshänförelse och sång-

glädje kända böhmiska bröderna. Intressant är framför allt den rytmiska utformningen. Vid sidan om den psalmtonartade talsången stå såväl melodier i "utjämnad" form som sådana i mera livlig rytm, med olika notvärden i två- eller tretakt. Ej heller melodier i blandad två och tretakt saknas. Av för oss kända koraler finna vi melodien till sv. sp. 492: "Nu tystne de klagande ljuden".

D. Å.

Kaspar Othmayr: Geistliche Zwiegesänge 1547. Zwiter Teil. Herausgegeben von Walther Lipphardt. Bärenreiter-Verlag, Kassel, 1929.

Dessa sånger för två röster, kör eller solo a capella (utgivaren rekommenderar även beledsagning av stråk- och träinstrument) äro pärlor i sitt slag. Den ena stämman utgöres överallt av en koralmelodi, t. ex. "Ur djupsens nöd" eller "Vår Gud är oss en väldig borg", som cantus firmus, till vilken den andra kontrapunkterar. Till flera av sångerna kan utan svårighet svensk psalmtext anbringas. Att utgivarens företag att draga denne mästare fram i ljuset tillbörligen uppskattats torde framgå därav, att samlingens första del redan utkommit i en andra upplaga.

D. Å.

Ernst Pepping: Kanonische Suite in drei Chorälen für dreistimmigen Männerchor (Tenor Baryton, Bass) 1930. Georg Kallmeyer-Verlag. Rm 2.

Ernst Peppings namn har under de sista åren dragit uppmärksamheten till sig. Bland Tysklands yngre kompositörer av modern körmusik intar han en framstående plats genom sin strängt polyfona stil, som försmår allt yttre effektsökeri. Han gör en allvarlig, djupt musikalisk tolkning av koralen och texten. I den första av de tre här föreliggande styckena uppträder koralen såsom Cantus firmus i barytonstämman och i den sista är bas- och baritonstämmornas koralkanon förbunden med koralens omvändning i tenoren. Svensk manskörsång skulle vara ett lyckönska om den med sin reper-toar införlivade verk av denna betydelse.

T:s. R.

Lose Blätter der Musikantengilde. N:r 187—195. Georg Kallmeyer Verlag. Wolfenbüttel, Berlin.

Så gott som alltigenom värdefulla saker. N:r 187 innehåller en hel mässa för gosröster (ell. damröster) av obekant mästare, hämtad ur Johannes Kugelmanns "Concentus novi trium vocum, 1540". För körsammanslutningar, där bristen på herröster gör sig gällande — och huru många äro icke dessa! — bör ett dylikt verk vara kärkommet.

För övrigt får man här göra bekantskap med en mängd tonsättningar för två- till fyrstämmig kör av 1500-talets mästare Palestina, Leonhard Lechner, 1554—1604 (bör särskilt uppmärksammas) Orlando di Lasso: två underbart vackra körer ur "Teutsche Geistliche Psalmen mit dreyen Stimmen, 1588", Hans Leo Hassler o. a. Flera av dessa kompositioner hoppas anmeldaren i sinom tid få nöjet göra tillgängliga i svensk översättning.

I n:r 190, som utgivits som bilaga till "Zeitschrift für Schulmusik", förekommer en passionssång, "Maria wollt auswandern", i trestämmig sättning för blandade röster, märklig så till vida som stilen här är en helt annan än den man eljest finner i dessa "lösa blad". Det är modern kontrapunktik, som här uppvisas, fri från allt vad regler heter. Men så klingar det också därefter. Satsen, av en viss Wilhelm Maler, är kuriös, och vid sidan av de gamla kommer denne "nytonare" ohjälpligt till korta.

D. Å.

Lose Blätter der Musikantengilde n:r 196—201. Georg Kallmeyers Verlag, Wolfenbüttel, Berlin.

I de senast utkomna häftena av dessa musikbilagor av tidskriften Musikantengilde, redigerade av Fr. Jöde, framdragas åtskilliga verk av den klassiska körkompositionens yppersta målsmän: Gumpelzhaimer, Palestrina, Caldara, Schütz o. a. Det första av häftena bjuder körsättningar avsedda för passionstiden, det andra för sommar, höst och vinter och ett följande för morgon och afton. Samtliga sånger äro avsedda för 2, 3 eller 4 lika röster, och erbjuda ett rikt material för körer, som önska orientera sig i den kyrkliga körkompositionens värld.

T—s. R.

Hymnologi:

Das Erfurter Enchiridion 1524. Im Auftrage des Kirchengvorstandes der Marktgemeinde Goslar in originalgetreuem Nachdruck hergestellt. Kassel, Bärenreiterverlag, 1929.

Året 1524 har blivit kallat "das eigentliche Liederjahr der Reformation" (W. Nelle). Då utkommo de första tyska evangeliska sångböckerna: den s. k. Achtliederbuch, Erfurterenchiridier-na och den Luther-Waltherska körsångboken. Av det ena Erfurterenchiridiet existerar numera intet exemplar, sedan det enda kända (Strassburg) 1870 förstördes. 1848 hade emellertid lyckligtvis ett nytryck ombesörjts. Det andra Erfurterenchiridiet, som är känt genom ett enda, i Goslar förvarat exemplar, föreligger numera också i facsimileupplaga.

I stort sett överensstämma de båda enchiridierna, ehuru de äro tryckta av olika förläggare. Sångerna — 25 till antalet, däribland 18 av Luther — äro i båda desamma, fastän ordningen är något olika. Även melodierna äro i stort sett desamma. Den här föreliggande upplagan saknar dock i motsats till den andra noter till "Nun freut euch, lieben Christen gmein", under det att "Aus tiefer Not" här erhållit melodi, vilket den icke äger i den andra upplagan. Vi igenfinna i dessa äldsta tyska sångböcker ett flertal av våra egna kärnpsalmer, t. ex. förutom de båda nyss nämnda (= Sv. ps. 46 och 182) "Es ist das Heil uns kommen her" (= 144), "Mitten wir im Leben sind" (= 26), "Herr Christ, der einzig Gottes Sohn", (= 50), "Komm, heiliger Geist, Herre Gott" (= 134). Detta gör, att boken bör kunna påräkna intresse även hos oss.

Man har länge antagit, att Luther stått bakom dessa enchiridier och med hjälp av Justus Jonas ombesörjt dem. Så torde emellertid icke vara fallet. Enligt en framstående kännare, W. Lucke, måste de anses vara ett företag, som de båda tryckerierna gemensamt igångsatt utan att Luther haft något därmed att skaffa.

Den nya upplagan är vad tryck och papper beträffar utmärkt. Däremot saknas varje spår av bibliografisk och litteraturhistorisk inledning — en för de flesta läsare förvisso ytterst kända brist.

Knut Peters.

Frans Stade: Strövtåg i vår psalmbok. Diakonistyrelsens bokförlag. 1930. 2: 25, inb. 3: 25.

Författarens syfte är att befrämja förtrogenheten med psalmboken i dess helhet och att från olika synpunkter, även den estetiska, rikta uppmärksamheten på dess många förträffligheter. En stark kärlek till vår svenska kyrkas Psaltare, vunnen genom ett mer än 50-årigt praktiskt umgänge med henne, har tagit sig uttryck i denna skrift, som otvivelaktigt når högst, när författaren samlar sig till den mera ingående analysen av enskilda psalmer. Man kan beklaga att författaren icke tagit mera av utrymmet till sådan upplysande och uppbyggande genomgång av psalmerna som han ger prov på i kapitlet: "Var hälsad sköna morgonstund", eller i kapitlet om morgonpsalmerna, då han behandlar nr 421. I sin undersökning, som omfattar högtidspsalmer, morgon- och aftonpsalmer samt spridda psalmer har författaren eljest betygat ett starkt stilistiskt intresse och han inregistre-rar gärna språkliga egendomligheter och klassificerar gärna psalmerna även om han är villig att tillägga att vid omdömen av denna art det egna tycket spelar in alltför mycket för att åt dem skulle kunna tillmätas någon allmän-giltig betydelse. Det bör kanske till-läggas att "vår psalmbok" för Stade betyder den gamla 1819 års psalmbok. Till psalmbokstillägget har han icke utsträckt sina strövtåg.

A. A.

Orgelmusik.

Reinhard Schwarz: Drei Choräle für Orgel, kleines Bärenreiterhäft N:r 32; im Bärenreiter Verlag zu Kassel.

Upphovsmannen till dessa små förs-pel synes vara en avgjord beundrare av Reger; skrivsättet är genomgående polyfont. Med sitt kärva tonspråk och i sin koncentrerade form lämna sig ifrågavarande stycken synnerligen väl för orgelandakter eller gudstjänster av liknande art. Tekniskt lätt utförbara samt rörande registreringen ringa krävande böra de ha utsikt att vinna stor spridning å såväl landsbygd som stad.

W. A.

Kyrkokonst.

Kyrkans sinnebilder av Gustaf Lizell. Svenska kyrkans Diakonistyrelsens Bokförlag, Stockholm 1930. Pris 40 öre.

En kortfattad handledning i kyrkans konstsymbolik, "kyrkans sinnebilder", har i dagarna utkommit, författad av professor Gustaf Lizell. Den kallas en orientering, men på 45 sidor lyckas författaren inpressa huvudsumman av den kyrkliga traditionens viktigaste symboler. Han börjar med klockorna och redogör sedan för kyrkobyggnaden med dess inventarier och deras bildprydnader, varvid en kort översikt ges av de förnämsta helgonen och deras attribut.

Hur välkommen denna skrift än är och hur förträffligt den än är uppställd och utförd måste man dock beklaga, att den blivit alltför kortfattad. Gärna hade man t. ex. sett, att redogörelsen för de liturgiska färgerna fått något större plats liksom att den kyrkliga skrudens olika plagg åtminstone blivit omnämnda. De spela ju en betydande roll i det nyvaknande, som vår kyrka nu upplever i liturgiskt avseende.

Cgs.

Sångpedagogik.

Albrecht Thausing: Lage und Aufgaben der Gesangspädagogik. Förlag: Georg Kallmeyer Wolfenbüttel, Berlin.

Här föreligger en av de otaliga sångpedagogiska skrifter, varmed den teoretiska sånglitteraturen allt oftare riktas. Författaren ansluter sig i fråga om artikulationen till de kända sånglärarna Hey och Forchhammer. Med hänsyn till behandlingen av röststyrkan, luftens komprimering vid andningen — "stauprincipen" —, fonastenen eller den sjukliga stämbandssvagheten företräder han en uppfattning, som är mycket omdiskuterad ej minst i hans eget hemland. Samma är förhållandet med författarens åsikt om brösttonens användbarhet för skolsångsbruk, behandlingen av målbrott och röstgester m. m.

Den erfarne sångpedagogen eller körledaren kan med nöje läsa skriften och därur hämta mycket av en kunnig mans rika erfarenhet. För den oinvidige är den ej att rekommendera.

Hjalmar Torell.

Meddelanden.

Redaktionens adress är från och med den 1 augusti: Bredgatan 14, Lund. Tidskriftens expedition förblir som förut förlagd till Stockholm: Jakobsbergsgatan 15.

Utmärkelse. Till riddare av Dannebrogens har utnämnts musikdirektör David Ahlén, Stockholm.

Strängnäs Stifts Kyrkosångsförbund, K. S. V. har utgivit en matrikel över körerna och deras medlemmar under redaktion av kantor R. Forssman. Det livskraftiga förbundet omsluter numera 38 körer med ett medlemsantal av inalles nära 1,000 medlemmar.

Val. Till innehavare av förenade tjänster ha utsetts: vid Robertsfors i Bygdeå, Vst. H. W. Lundström, Borgvattnet; i Lysvik, Vrml. E. Gustafsson, Karlstad; i Askeryd, Jönk. Ingrid Rydin; vid Österby i Hammar, Öreb.,

Sture Gustafsson, Över-Järna; i Säterbo, Västm., E. G. Lönnberg, Bergsjö; i Horn, Östergt. B. Börjesson, Väster-
vik.

Hymner för flickköer. Följande upprop har tillställts tidskriften:

"Undertecknad, som har för avsikt att söka få till stånd en samling kyrkliga hymner för flickkör (barnkör) — jämför sid. 10 av Sveriges allm. Organist- och Kantorsförenings årsskrift 1930 — får härmed uppmana kolleger och andra för saken intresserade att insända tonsättningar, original eller arrangement, som kunna anses lämpliga för en dylik samling.

Stockholm i juli 1930.

Adr.: David Ahlén, Östermalmsgatan 67."

Augustinusminnet. 1500 års-minnet av Kyrkofadern Augustinus' död infaller den 28 augusti i år. Där man

önskar högtidlighålla detta minne med gudstjänst erinras om att den vesper, som utarbetades till Ansgarsjubiléet, lämpar sig väl för åminnelsefester av detta slag i allmänhet. Den erhålles från Diakonistyrelsens förlag till ett pris av 25 öre.

Kantorsskifte i Kreuzkyrkan. Professor Otto Richter, kantor i Kreuzkyrkan i Dresden, har den 1 juli efter mer än tjugoårig, förtjänstfull verksamhet trätt tillbaka.

Till hans efterträdare har kallats Rudolf Maurberger, Eisenach, tidigare "Landeskirchenmusikwart" i turing-ska landskyrkan.

Värdefulla editioner. Under påvens eget beskydd förberedes utgivandet av de värdefullaste liturgiska texterna och manuskripten i Vatikanens bibliotek och annorstädes. Den första Missale Gothicum har just utkommit i fototypisk reproduktion. Det är en uncialhandskrift från 6—700-talen och anses såsom den betydelsefullaste av de galli-

kanska mässböckerna. Närmast följa Missale Gallicanum Vetus och Sacramentarium Leonianum. Alla dessa tre utgivas under ledning av Dom Cunibert Mohlberg, benediktinermunk från Maria-Laach, Rhenlandet. Åtta andra delar äro under förberedelse. Bland dessa Sacramentarium Gelasianum och Missale Francorum.

Söndagsvesper. Den vesper för söndagen, som utgavs som musikbilaga med Tidskriftens föregående nummer, och som utgör en del av den planerade nya upplagan av Evangelisk Tidegård, är utarbetad med särskild tanke på att kunna erbjuda lämpligt material för en liturgisk avslutning av kyrkliga möten, ungdomskurser o. d. Priset är 25 öre.

Organistmötets deltagare göras uppmärksamma på den instruktiva och intressanta avhandling om St. Jacobs kyrk-orgel, som kyrkans organist, musikdirektör W. Åhlén, utgivit i anledning av orgelns nyss fullbordade ombyggnad.

LEDIGFÖRKLARADE KYRKOMUSIKERTJÄNSTER

A. Enbart kyrkliga tjänster.

I Södra Åsum (adr. Sjöbo, Malmöhus län) sökes senast den 11 augusti. Lön 1.200 kr. + 2 ålderstillägg å vardera 150 kr. efter 5 å 10 års oförvittlig tjänstgöring.

I Sunne (adr. Sunne, Värmlands län) sökes senast den 11 augusti. Lön 3.585 kr. + bostad.

B. Förenade med folkskol-lärarefjänst:

I Grängshammar, Silvberg (adr. Stora Tuna, Kopparbergs län) sökes senast 9 augusti. Lön 700 kr. Skolform B 2.

I Huddinge kyrkskola (adr. Huddinge, Stockholms län) sökes senast 11 augusti. Lön 1.000 kr. + 200 efter 3—6—9 år i tjänsten.

I Skogs-Tibble (adr. Alandsdal, Uppsala län) sökes senast 14 augusti. Lön 550 kr.

I Revinge (adr. Silvåkra, Malmöhus län) sökes senast 16 augusti. Skolform B 2. Lön 600 kr.

I Rystad (adr. Linköping) sökes senast den 16 augusti. Skolform B 1. Lön 600 kr. + avkastning av boställsjord.

I Gisleröd, Grebbestad (adr. Tanumshede, Bohuslän) sökes senast 21 augusti. Skolform B 1. Lön 600 kr. (Se annons å omslagets 2:a sidan)

I Djäkneliden (adr. Bograngen, Värmlands län) sökes senast 25 augusti. Skolform B 2. (Se annons å omslagets 3:e sidan)

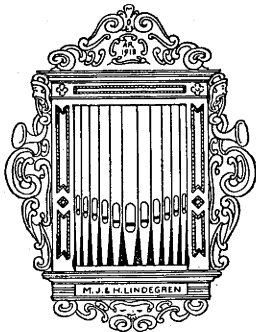
I Väne Åsaka (adr. Väne Åsaka, Älvsborgs län) sökes senast 26 augusti. Skolform C 1. Lön 600 kr.

I Säterbo (adr. Arboga) sökes senast den 31 augusti. Skolform B 1. Lön 600 kr.

I Österby och Hammar (adr. Hammar, Örebro län) sökes senast den 31 augusti. Skolform B 1 a. Lön 1.000 kr. + 200 efter 5 år.

I Hammarö (adr. Hammarö, Värmlands län) sökes senast 3 september. Lön 900 kr. (Se annons å omslagets 3:e sidan)

I Tängeråsa (adr. Vretstorp, Örebro län) sökes senast 3 september. Skolform B 2.

M. J. & H. Lindegren

Orgelbyggare

Göteborg

Telefon 42638

Postadress: Göteborg 7

Telefon 42638

Tillverkning av Piporglar enligt tillförlitliga, länge beprövade system, anpassade efter vårt lands klimatiska förhållanden. Alla delar tillverkas omsorgsfullt och av bästa material. Egen tillverkning av pipor.

Våra orglar hava av herrar musikdirektörer och organister erhållit de högsta vitsord för såväl vacker intonation som exakt och behaglig funktion.

Renoveringar och omstämningar utföras omsorgsfullt.

Glöm ej

att specialaffären är bäst!

När det gäller musik vänd Eder till

NORDISKA MUSIKFÖRLAGET

REGERINGSGATAN 35 — STOCKHOLM — TELEFON: NORR 31115.

Landets största specialaffär.

NYHETER

DEN GREGORIANSKA SÅNGEN.

Av Knut Peters. Häft. 3: 50, inb. 4: 50.

KYRKOÅRET OCH HÖGMÄSSAN.

Av Johannes Ljunghoff.

EN HÖGMÄSSOGUDSTJÄNST.

Av Gustaf Lizell. 20 öre.

KYRKANS SINNEBILDER.

Av Gustaf Lizell. 40 öre.

STRÖVTAG I VÅR PSALMBOK.

Av Frans Stade. Häft. 2: 25, inb. 3: 25.

PSALMBOKEN SOM ANDAKTSBOK.

Av Bengt Jonzon. 20 öre.

SVENSKA KYRKANS
DIAKONISTYRELSES BOKFÖRLAG

Förenade folkskollärare, klockare och organistbefattningen

vid Djäkneldens folkskola i Södra Finnskoga skoldistrikt, Värmlands län, kungöres härmed till ansökan ledig för fyllande av andra och tredje förslagsrummen. Skolform B 2. Befattningen sökes hos skolrådet inom 42 dagar från första kungörandet i Post- och Inrikes Tidningar. Tillträde 1 jan. 1931.

Skolrådet.

Adr. Bograngen.

Förenade folkskollärare, klockare och organisttjänsten

i Hammarö, Värml. l., sökes inom 60 dagar hos kyrko- o. skolrådet, adr.: Hammarö.

Klockare- o. organistlön höjd till 900 kr. genom beslut, som vinner laga kraft den 5 aug. 1930. Med tjänsten följer skyldighet att öva och leda kyrkokör.

Hammarö d. 3 juli 1930.

Kyrko- o. skolrådet.

K. MUSIKKONSERVATORIUM

Höstterminen 1930.

Inträdessökande skola anmäla sig personligen:

- till Piano (såsom huvudämne): Måndagen den 1 sept. kl. 9 f. m.;
- ” Orgel (samt piano, biämne till orgel): Måndagen den 1 sept. kl. 10 f. m.;
- ” Stråkinstrument (violin, altviolin, violoncell, kontrabas), Blåsinstrument, Harpa och Komposition: Onsdagen den 3 sept. kl. 9.30 f. m.;
- ” Sång (även för kyrkosångar- samt högre och lägre musiklärarexamen): Torsdagen den 14 sept. kl. 9.30 f. m.

För att bli antagen till elev fordras:

1) musikalisk begåvning och tillräcklig vokal, instrumental eller musikteoretisk utbildning för att kunna tillgodogöra sig undervisningen vid läroverket inom den avdelning och grupp, i vilken inträde sökes;

- 2) nöjaktigt insikt i musiklärans första grunder (se Bergenson: ”Musiklärans första grunder”, eller jämförligt arbete);
- 3) fullständigt avgångsbetyg från egentlig folkskola eller ock vederbörligt intyg om motsvarande kunskapsmått;
- 4) ålder av minst 15, högst 25 år;
- 5) åldersbetyg, innehållande uppgift om födelseort och födelsedag;
- 6) intyg av läkare enligt av akademien fastställt formulär;
- 7) för omtydlig tillståndsbrevs av målsman.

Undervisningen är kostnadsfri.

Elev erlägger vid inträde i Konservatorium inskrivningsavgift med 10 kr. samt terminsavgift med 5 kr. och vid varje följande termins början terminsavgift med 5 kr.

Dessa medel tillfalla stipendiefonden.

Närmare upplysningar meddelas av konservatoriets Direktör, som för detta ändamål träffas på sitt ämbetsrum i Musikaliska Akademiens hus, Stallgatan 9, lördagen den 30 aug. från kl. 11 f. m. till 2 e. m. samt på de för inträdessökande bestämda anmälningstider.

Obs! För den, som önskar avlägga examensprov vid slutet av höstterminen 1930, bör anmälan härom göras till Konservatoriets direktör före den 1 november.

A. MAGNUSSON

Tel. 51279 GÖTEBORG Grundl. 1888.

Fabrik för tillverkning av piporglar enligt under årtionden beprövade, fullt tillförlitliga konstruktioner av mekaniskt pneumatiskt och elektriskt system

Dispositioner till nya och ombyggnader samt förslag till restaureringar uppgöras på begäran och kostnadsfritt.

Elektr. motoranläggningar för bälgdrift utföras under garanti för ljudlös gång samt konstant och tillräcklig luftmängd.

Under sin verksamhet har firman utfört ca 250 nybyggnader, och av Herr Musici därvid erhållit högsta erkännande för förstklassigt utförande o. konstnärlig intonation.

